

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Aurėjos Žalaitės,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentė

Magistro darbas

**Teismo proceso atnaujinimas ir *res iudicata* principas: atvejo
studija**
**Re-Opening of the Court Procedure and *Res Iudicata* Principle:
the Case Study**

Vadovas: Doc.dr., LL.M. Donatas Murauskas

Recenzentė: Lekt. dr. Rūta Latvelė

Vilnius
2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šio magistro darbo tikslas nustatyti *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto santykį. Taip pat pateikiama atvejo analizė. Magistro darbo objektas teismo proceso atnaujinimo ir *res iudicata* principo santykis, jų tarpusavio sąveika, aktuali Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, skirtingų teisės mokslininkų publikacijos aktualios analizuojamai temai.

Pagrindiniai žodžiai: *Res iudicata*, teismo proceso atnaujinimas, EŽTT, teisiniai principai.

The aim of this Master's thesis is to establish the relationship between the principle of *res iudicata* and the institution of re-opening of judicial proceedings. A case study is also presented. The object of the Master's thesis is the relationship between the institute of re-opening of court proceedings and the principle of *res iudicata*, the interaction between the two, the relevant case law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the Supreme Court of the Republic of Lithuania, the Supreme Administrative Court of the Republic of Lithuania, the European Court of Human Rights, and the publications of different legal scholars relevant to the topic under analysis.

Keywords: *Res iudicata*, re-opening of court procedure, ECHR, legal principles.

Turinys

IŽANGA	2
1. <i>Res iudicata</i> ir teismo proceso atnaujinimo instituto samprata	5
1.1. <i>Res iudicata</i> principo esmė	5
1.2. Teismo proceso atnaujinimo instituto esmė	8
1.3. <i>Res iudicata</i> principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto ryšys	11
2. <i>Res iudicata</i> principas ir teismo proceso atnaujinimo institutas. Teismų praktika. 16	16
2.1. Pagarba <i>res iudicata</i> principui ir jo ginamoms vertybėms	16
2.2. Teismo proceso sprendimo atnaujinimas kaip priemonė vykdyti teisingumą ..	24
IŠVADOS	36
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	38
SANTRAUKA	44
SUMMARY	45

IŽANGA

Temos aktualumas: Darbo tema yra aktuali, kadangi įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja *res iudicata* galią. Tai reiškia, kad šalių ginčas yra galutinai išspręstas, o teismo sprendimas šalims turi įstatymo galią, t. y. savo galia prilygsta įstatymams ir jų vykdymas garantuojamas valstybės jėga, priimant ir vykdant teismo sprendimus yra realizuojamas teisingumas, garantuojamas įsiteisėjusių teismo sprendimų nustatytų ir patvirtintų teisinių santykių stabilumas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas). Įstatymų leidėjui įtvirtinus teismo proceso atnaujinimo institutą, užbaigtos nagrinėti bylos procesas gali būti atnaujintas, taip gali būti kėsinamasi į *res iudicata* principo ginamas vertybes. Todėl yra aktualu analizuoti teismo proceso atnaujinimo instituto ir *res iudicata* principo santykį, taikymo ribas bei poveikį teisinei sistemai ir teisės stabilumui. Tam bus pasitelkiama norminiai aktai ir nacionalinių teismų praktika. Šiame darbe taip pat bus analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Ypatingas dėmesys skiriamas Varnienė prieš Lietuvą bylos atvejui, kadangi šioje byloje galime pamatyti kaip *res iudicata* principas bei jo ginamos vertybės sąveikauja su teismo proceso atnaujinimo institutu, kurio tikslas nepalikti galioti neteisingo sprendimo.

Darbo tikslas: Šiame magistro darbe bus siekiama nustatyti *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto santykį.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti *res iudicata* principo sampratą.
2. Ištirti teismo proceso instituto turinį.
3. Nustatyti *res iudicata* principo įtaką galimybei atnaujinti teismo procesą.
4. Išanalizuoti pasirinktą teismų praktiką, kurioje atskleidžiama teismo proceso atnaujinimo instituto ir *res iudicata* principo santykis.
5. Pateikti Varnienė prieš Lietuvą bylos analizę.

Objektas: Teismo proceso atnaujinimo ir *res iudicata* principo santykis, *res iudicata* poveikis taikant teismo proceso atnaujinimą. Tiriama konkrečių teismų argumentai, skirtingų teisės mokslininkų darbai ir jų požiūris teismo proceso atnaujinimo ir *res iudicata* principo santykio kontekste. *Res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto sąveika byloje

Varnienė prieš Lietuvą. Darbe nebus pateikiama konkrečių teismo proceso atnaujinimo pagrindų išsami analizė. Taip pat nebus tiriama kaip *res iudicata* principas veikia kitus nei teismo proceso atnaujinimo institutus, daugiau negu reikalinga pateikti *res iudicata* principo sampratai.

Tyrimo metodai: Pirmiausia rinkau informaciją iš tokių specialiųjų šaltinių kaip teisės teorijos, civilinio proceso vadovėliai, bandydama aprašyti *res iudicata* principo sampratą, identifikuoti šio principo sąsają su teismo proceso atnaujinimo institutu bei nustatyti probleminius taškus. Taip pat aprašiau ir vertinau kitas publikacijas, kuriuose buvo atliekami tyrimai aktualūs mano nagrinėjamai temai: teismo proceso atnaujinimo funkcijos, sąlygos, pagrindai taip pat teisiniai principai tokie kaip teisinis stabilumas, teisėtų lūkesčių, galutinumas ir kt. Ieškojau ir lyginau įvairių teismų praktiką, analizavau kaip keitėsi teismų praktika atnaujinant teismo procesą. Pasirinkau nagrinėti konkrečias bylas, kuriose atsispindi mano analizuojamų tam tikrų reiškinių pastovumas arba dinamiškumas: kaip teismas aiškina *res iudicata* principą, kaip vertina jo svarbą ir aktualumą teisės sistemoje, proceso atnaujinimo galimybės, kaip jos ribojamos ar plečiamos. Visų pirmą nagrinėjau bylas, kurių svarba yra pripažinta teismų praktikoje, kurios taip pat analizuojama teisės mokslininkų darbuose. Analizavau Europos Žmogaus Teisių Teismo poziciją byloje Varnienė prieš Lietuvą, nagrinėjau nacionalinių teismų sprendimus iki pareiškėjai kreipiantis į Europos Žmogaus Teisių Teismą bandydama nustatyti, kodėl Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir *res iudicata* principo pažeidimą. Taip pat lyginau kitas Europos Žmogaus Teisių Teismo bylas, kuriose atsispindi Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicija dėl teisinio tikrumo principo (ang. *legal certainty*). Magistro darbe vertindama teismų praktiką, norminius aktus bei teisės mokslininkų pozicijas, teikiau įvairias samprotavimo įžvalgas siekiant atsakyti į magistro darbe nurodytus uždavinius.

Temos originalumas: Analizuojant jau atliktus mokslinius tyrimus apie teismo proceso atnaujinimą, galime išvysti pateiktas šio instituto sampratas, lyginimą su teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formomis bei tam tikrų proceso atnaujinimų išsamesnę analizę, tačiau teismo proceso atnaujinimo įtaka teisės stabilumui bei santykis su *res iudicata* principu plačiai aprašytas nėra. *Res iudicata* principo svarba yra pripažįstama teisės moksle bei teismų praktikoje, šio principo įtaka yra konstatuojama, tačiau moksliniuose darbuose

išsamiai neanalizuojama. Šis darbas originalus, kadangi teismo proceso atnaujinimas ir *res iudicata* principas ir jo santykis bus išsamiai tiriamas ir teoriniu, ir praktiniu aspektu.

Svarbiausi šaltiniai: Nacionalinės teisės norminiai aktai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, užsienio – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Šie norminiai aktai bus nagrinėjami norint apibrėžti darbe analizuojamas sampratas, vertinant įvairių teisės aktų pokyčius. Taip pat remiamasi analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Remiamasi teisės mokslininkų straipsniais, vadovėliai ir kitomis publikacijomis. Ypatingas dėmesys skiriamas Dariaus Bolzano ir Donato Murausko darbams (Bolzanas, 2010), (Murauskas, 2015).

1. *Res iudicata* ir teismo proceso atnaujinimo instituto samprata

1.1. *Res iudicata* principo esmė

Norint išsamiai bei įvairiapusiškai išnagrinėti *res iudicata* principo turinį, pirmiausia, svarbu paminėti tai, jog šis principas bandomas apibrėžti teisės aktuose bei teismų praktikoje. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 18 str. (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002) yra įtvirtintas teismo sprendimo (nutarties, įsakymo, nutarimo) privalomumo principas, jis yra vienas iš proceso esminių elementų ir glaudžiai susijęs su *res iudicata* principu (Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 291-292).

Šis principas taip pat įtvirtintas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ), 16 str. (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, 1999), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 345 str. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Įsiteisęs teismo sprendimas įgyja *res iudicata* galią, t. y. mes pripažįstame, kad ginčas yra galutinai išspręstas, o teismo sprendimas įgyja įstatymo galią. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) jurisprudencijoje tyrinėjant *res iudicata* ir sprendimo privalomumo principą yra pripažįstama, kad tai nėra tapačios sąvokos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi nors šių dviejų principų sąvokų negalime naudoti sinonimiškai, jų glaudus santykis ir panašus tikslas yra aktualus tyrinėjimo objektas. Kaip pažymi D. Murauskas, *res iudicata* yra vienas svarbiausių principų, kuris buvo žinomas jau Senovės Romos laikais: „*res iudicata ta pro veritate habetur (accipitur)*“ (liet. išspręstas klausimas turi būti laikomas tiesa), principo pareiga užtikrinti teisės aiškumą ir stabilumą (Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 292). Galime manyti, kad *res iudicata* principas doktrinoje bandomas paaiškinti per kitus teisinius principus kaip sprendimų privalomumams, teisės aiškumas, stabilumas.

Galima teigti, kad *res iudicata* doktrina taip pat yra garantuojamas teismų autoritetas. Būtent dėl kylančių padarinių, kai teismo sprendimas pripažįstamas įsiteisėjęs, turintis *res iudicata* galią. Tai visų pirma dėl privalomojo teismo sprendimo pobūdžio proceso šalims. V. Mikelėnas nurodydamas *res iudicata* padarinius, pažymi, kad jie yra skirstomi į materialiuosius ir procesinius. Įsiteisėjusio sprendimo negalėjimas skūsti įprastine apeliacine tvarka ir ginčyti sprendime nustatytų faktų yra įsiteisėjusio teismo sprendimo procesinis padarinys. Tuo tarpu materialieji *res iudicata* sprendimo padariniai yra dvejopi, skirstomi pagal savo savybes į pozityvius ir negatyvius, pozityvusis poveikis pasireiškia tuo, kad

sprendimas gali būti reikalavimo pagrindas kitoje byloje, negatyvusis poveikis reiškia, jau minėta draudimą šalims reikšti tapatų ieškinį (Laužikas *et al.*, 2005, p. 167). Pavyzdžiui, D. Bolzanas ir S. Vėlyvis analizuodami teismo proceso pabaigą, baigiamuoju aktu vadina dokumentą, kuriuo byla išsprendžiama iš esmės, kadangi faktiškai neturėtų būti galimi tolimesni asmenų ginčai dėl jau nustatytų faktinių aplinkybių (Vėlyvis, Bolzanas, 2009, p. 249). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad įprastai ginčas teisme užsibaigia tuomet, kai nustatomos visos aplinkybės, kurias įmanoma nustatyti, arba tuo atveju, kai aplinkybės, kurios nenustatomos, neturi esminės reikšmės bylos baigčiai. Tačiau tuo atveju, kai atsiranda naujų esminių aplinkybių, byla gali būti atnaujinama. Paminėtina ir tai, kad teismo proceso atnaujinimo principas šiame darbe plačiau nagrinėjamas 1.2 dalyje. D. Bolzanas bei S. Vėlyvis nurodo, kad „Teismo sprendimas yra pagrindinis procesinis dokumentas, kuriuo įforminamas teisingumo įvykdymas byloje“ (Vėlyvis, Bolzanas, 2009, p. 249).

Vadinasi, tam, kad civilinė byla būtų laikoma užbaigta ir galėtų būti sprendžiamas klausimas dėl proceso atnaujinimo pagal D. Bolzaną ir S. Vėlyvį privalo būti šios sąlygos: 1) ginčas ar reikalavimas turi būti išspręstas iš esmės bei priimtas tai fiksuojantis procesinis dokumentas, kuriame atsispindėtų bylos rezultatas; 2) teismo priimtas sprendimas turi būti įsiteisėjęs. Tik esant abejoms sąlygoms galime kalbėti apie civilinės bylos pabaigą (Vėlyvis, Bolzanas, 2009 p. 249). D. Bolzano nuomone reikėtų sutikti su teisės moksle išsakyta pozicija, kad asmeniui teisminė gynyba nutrūksta tada, kai įsiteisėja sprendimas byloje (Bolzanas, 2010, p. 138). Taigi, *res iudicata* principas yra teismo proceso pabaigos, teismo proceso įsiteisėjusio sprendimo požymis. Neįsigaliojus teismo sprendimui, kai jis neatitinka anksčiau numatytų sąlygų, negalima kalbėti nei apie pozityviusius, nei apie negatyviusius padarinius.

„*Interest Reipublicae Ut Sit Finis Litium*“ vienas iš seniausių Senovės Romos laikų randamų principų, kuris išreiškia labai svarbų teisinio bylinėjimosi aspektą – jis negali tęstis amžinai, visuomenė suinteresuota, kad kažkada turi būti pasiekama pabaiga, tik taip bus galima įvykdyti teismų paskirtį – vykdyti teisingumą. Kaip rašė K. Gusarov ir V. Terekhov teismai nėra kažkieno kariuomenė kišenėje: teismų tikslas yra spręsti konfliktus, o ne palaikyti juos neribotą laiką (Gusarov, Terekhov, 2019, p. 8). Taigi, visuomenė taip pat suinteresuota, kad teismai gerbtų *res iudicata* principą, juo remtūsi, įsiteisėjęs teismo sprendimas yra laukiamas rezultatas. Taip pat reikšminga pabrėžti ir kitus civilinio proceso principus, kaip proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principas. Bylinėjimasis be pabaigos reikštų, kad nebus pasiekiamas teisinio santykio stabilumas, apibrėžtumas, nebūtų išpildomi proceso

dalyvių teisėti lūkesčiai. Nesibaigiantis procesas reiškia rimta koncentruotumo ir ekonomiškumo pažeidimą, kadangi ši principai orientuojasi į kuo mažesnę įvairių išteklių naudojimą. Taigi taip pat negerbiami visuomenės siekiai sulaukti sprendimo, kuris turėtų *res iudicata* galią, taigi keltų nepasitenkinimą ir silpnintų teismų autoritetą. Jei sprendimai lengvai keičiami ar panaikinami, teismai gali prarasti žmonių pasitikėjimą ir paramą (Gusarov, Terekhov, 2019, p. 8). Taigi taip pat nepatenkinami teisėti lūkesčiai. Teisinis tikrumas bei teisėti lūkesčiai yra viena su kita susijusios vertybės. Tik puoselėjant šias vertybės galima teisinių santykių dalyviams garantuoti teisinį saugumą ir nuspėjamumą (Pranevičienė, Ruibytė, 2009, p. 62). Tik išlaikant šiuos principus galima kalbėti autoritetingą teismą, gerbianti visuomenės lūkesčius ir teisinį apibrėžtumą.

Kaip minėta koncentruotumo ir glaudžiai susijęs ekonomiškumo principas reiškia ir proceso operatyvumo įgyvendinimą, siekiama, kad procesas būtų racionalizuotas, pagreitintas, sutrumpintas, sumažintas teismo darbo krūvis, neatlikti bereikalingi procesiniai veiksmai, subjektinės teisės turi būti ginamos kiek įmanoma operatyviau (Driukas *et al.*, 2005, p. 389). Galima teigti, kad tokie principai kaip koncentruotumo, ekonomiškumo yra neatsiejami nuo *res iudicata* principo. Galime vertinti, kad šie principai orientuojasi į kuo greitesnę *res iudicata* principo įgyvendinimą. Be šių principų bylos nagrinėjimas prarastų savo pamatinę prasmę. Nesibaigiantis ginčo nagrinėjimas taptų neoperatyvus, neteiktų naudos ginčo šalims, be kita ko, pareikalautų daug žmogiškųjų ir kitų išteklių, teismai taptų neautoritetingi bei neveiksmingi.

Taigi valstybė taip pat suinteresuota, kad procesas nebūtų pernelyg ištemptas, nebūtų atliekami nebūtinai veiksmai. Pažymint subjektyvius koncentruotumo veiksnius taip pat yra svarbu, kad proceso dalyviai nepiktnaudžiautų suteikiamomis teisėmis – būtų sąžiningi ir taip nebūtų išleidžiama neproporcingai daug lėšų. Pavyzdžiui, norint ištaisyti dėl nesąžiningumo kilusius padarinius. Tačiau labai svarbu pažymėti, kad proceso koncentruotumo principas turi būti derinamas su būtinumu išspręsti bylą teisingai, t.y. nustatyta materialioji tiesa, jis negali būti iškeliamas aukščiau kitų civilinio proceso principų (Nekrošius, 2002, p. 241). Reikalavimas priimti teisingą sprendimą byloje tikrai nereiškia vien greito sprendimo priėmimo. Įsiteisėjusio teismo sprendimo teisinė galia reiškia, kad mes pripažįstame jo nekintamumą, kad jis įtvirtina teisinį stabilumą, tačiau tokios sprendimo savybės dėl tam tikrų aplinkybių gali nebūti amžinos ir čia mes kalbame apie *res iudicata* principo išimtį – galimybę atnaujinti teismo procesą (Driukas *et al.*, 2009, p. 323).

Apibendrinant galima teigti, kad *res iudicata* principas yra vienas iš pamatinių principų teismo procese ir yra vienas iš teismo proceso pabaigos požymių. Teikiant pagarbą *res iudicata* principui mes taip pat realizuojame tokius teisinius principus kaip teisinis stabilumas, apibrėžtumas, teisėti lūkesčiai. Su šiuo principu taip pat glaudžiai susijęs ir sprendimo ekonomiškumo, koncentruotumo principai. Sąsaja su šiais principais įpareigoja ginčą užbaigti, nustatyti materialiąją tiesą bei riboti žmogiškuosius ir kitus išteklius. Nagrinėjant teisės aktus, galima pastebėti, kad šis principas yra neatsiejamas nuo teismo privalomumo principo. *Res iudicata* principu suponuojama, kad ginčas bus išspręstas iš esmės, o teismo privalomumo principas užtikrina teisminės valdžios autoritetą. *Res iudicata* principas yra įvairiapusiškas, kadangi ne tik draudžia šalims pareikšti ieškinio dėl to paties dalyko, tačiau taip pat sukelia ir pozityvius padarinius.

1.2. Teismo proceso atnaujinimo instituto esmė

Proceso atnaujinimo institutas, nors skirtinga forma Lietuvoje, buvo taikomas ir 20-ajame amžiuje (Nekrošius, 2002, p. 236). Nagrinėjant mokslinę literatūrą galima aptikti įvairių proceso atnaujinimo apibrėžimų. Tačiau V. Nekrošius nurodo: „Proceso atnaujinimas – išimtinė įsiteisėjusių teismų sprendimų ar nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma“ (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 455). Tikslinga pabrėžti žodį „išimtinė“, teismo proceso atnaujinimas neturėtų būti suprantamas kaip dar viena apeliacinė ar kasacinė instancija, kada suinteresuota šalis, nepatenkinta įsiteisėjusiu sprendimu, teikiasi apskųsti teismo sprendimą. Pavyzdžiui, civilinis procesas gali būti atnaujinamas tik jeigu yra CPK 366 str. numatyti pagrindai, analogiškas reguliavimas numatytas BPK ir ABTĮ. Yra pateikiamas baigtinis sąrašas pagrindų, jis negali būti plečiamas, teismas iš esmės tikrina ar įstatyme nurodytos aplinkybės, dėl kurių proceso atnaujinimas galimas, egzistuoja bei tiriama jų įtaką galimam neteislingam sprendimui priimti (Driukas *et al.*, 2009, p. 323).

D. Murauskas pažymi, kad įstatyme numatytos labai ribotos galimybės atnaujinti teismo procesą ir atkreipia dėmesį į teismo proceso atnaujinimo neigiamą aspektą – teisinio tikrumo principo pažeidimą, kuris pateikiamas kaip priešprieša *res iudicata* principui ir jo saugomoms vertybėms (Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 306). Atsižvelgiant į tai, jog, pavyzdžiui, CPK 366 str., nurodyta dešimt proceso atnaujinimo pagrindų, o pateiktas sąrašas yra baigtinis, galima pritarti D. Murausko išsakytai nuomonei. Baigtinio sąrašo pateikimas teisės akte apriboja proceso atnaujinimo institutą. Kitu atveju, galima manyti, jog teismo procesą ginčo

šalys inicijuotų teismo proceso atnaujinimą beveik visada. Viena iš ginčo šalių, dažnu atveju, tampa „pralaimėjusi“ šalis ir jaučiasi nepasiekusi savo tikslo, todėl suinteresuota tokio sprendimo peržiūrėjimu iš naujo. Taigi pažeidžiamas teisinio tikrumo principas, pagal kurį įsiteisėjęs teismo sprendimas neturėtų būti pakartotinai sprendžiamas, peržiūrimas.

Paminėtina ir tai, kad proceso atnaujinimo pagrindai nustatyti ne tik anksčiau minėtuose įstatymuose, tačiau tai yra vienas iš teismo proceso atnaujinimo pagrindų, eksplacitiškai nustatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 107 str. 3 d., kai asmuo kreipiasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą individualiu skundu ir yra nustatomas prieštaravimas Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Taigi, nuo 2019 m. įteisinus konstitucinį skundą, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje atsiranda tiesioginė pareiga Teismui atnaujinti teismo procesą, jei tai atstatys pareiškėjo pažeistas konstitucines teises ir laisves. Tiesa, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje prašymas atnaujinti procesą yra tiesiogiai susietas su konstitucinio skundo pateikėju, nors, pavyzdžiui, ABTĮ nurodytas daug platesnis subjektų sąrašas (Pūraitė-Andriekienė, 2022, p. 209). Galima manyti, kad nors subjektų ratas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pateikiamas siauresnis, tačiau tai neriboja galimybės procesiniuose įstatymuose numatyti kitą reguliavimą, atitinkamai pagal teisės specifiką, kaip administracinėje ir baudžiamojoje teisėje. Šiose teisės aktuose pateikiamas platesnis galinčių atnaujinti procesą asmenų ratas. Proceso atnaujinimo instituto galimybės yra glaudžiai susijusios su teise, pagal kurią vyko procesas, tačiau šiame magistro darbe nebus nagrinėjami atskirų teisės šakų proceso atnaujinimo pagrindai bei subjektai.

Nagrinėjant teismo proceso institutą būtina paminėti ir tai, kad teismo proceso atnaujinimas nereiškia garantijos, jog bus priimtas priešingas sprendimas byloje. Vadinasi, ginčo sprendimo baigtis gali nepakisti, tačiau bus užtikrinama teisė į teisminę gynybą. Tai reiškia, kad numatyta tvarka peržiūrimos ir tikrinamos teisinės ir faktinės aplinkybės, kurios negalėjo būti tikrinamos nagrinėjant bylą prieš jai įgyjant *res iudicata* galią (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 458-459). Galima manyti, kad teismo proceso atnaujinimo instituto buvimas, suteikia galimybę pasiekti „galutinį teisingumą“ ginčo šalims. Nors visuomenė yra suinteresuota tikrumu ir stabilumu, jai be abejo taip pat naudinga, kad teisė būtų taikoma teisingai, ir teisingumas, ir teisėtumas būtų tinkamai užtikrinami (Gusarov, Terekhov, 2019, p. 27-28). Tuo atveju, jeigu bylos baigtis nepasikeičia, net ir paaiškėjus naujoms faktinėms aplinkybėms, ginčo šalis gali būti užtikrinta galutiniu teismo sprendimu, kuris įgyja *res iudicata* galią. Yra pripažįstama, kad teismo proceso atnaujinimo institutas yra ne savarankiškas procesas,

pavyzdžiui, civiliniame procese tai bus viena civilinio proceso stadijų, ekstraordinarinė teismų sprendimų kontrolės forma (Driukas *et al.*, 2009, p. 324-325). Kaip minėta, tai reiškia šio instituto išskirtinumą ir dėl to D. Bolzanas pabrėžia, kad turi būti labai aiškiai reglamentuotos prielaidos ir sąlygos, kada teismo baigiamojo akto „sugriovimas“ yra pateisinamas (Bolzanas 2010, p. 138).

K. Gusarov ir V. Terekhov straipsnyje „Finality of judgements in civil cases and related considerations: the experience of Ukraine ir Lithuania“ nagrinėjo baigtinumo (ang. *finality*) principą kaip jis veikia ir yra interpretuojamas Lietuvos ir Ukrainos teisinėse sistemose (Gusarov, Terekhov, 2019, p. 22). Analizuojant Lietuvos patirtį autoriai daro išvada, kad šiuolaikinėje Lietuvoje pakartotiniai procesai, plačios apeliacijos galimybės ir proceso atnaujinimo galimybės nėra pageidaujamos. Lietuva stengiasi minimizuoti bet kokias pakartotino klaidų peržiūrėjimo galimybes. Taigi, galime daryti išvada, kad autoriai teigiamai vertina Lietuvos patirtį baigtinumo principo kontekste, kai sprendimai pripažįstami *res iudicata*. Autoriai pripažįsta, kad iš proceso atnaujinimo gali sekti tai, jog ignoruojamas *res iudicata* principas, tačiau taip pat proceso atnaujinimas suteikia galimybę ištaisyti reikšmingas teismo klaidas ir atitinkamai apsaugoti tiek privačius, tiek viešuosius interesus. (Gusarov, Terekhov, 2019, p. 27-28).

Apibendrinant galima teigti, kad proceso atnaujinimas turi būti taikomas tik išskirtiniais atvejais, kai yra tam įstatyme numatytos sąlygos ir pagrindai. Tačiau kaip jau minėta anksčiau, atnaujinus procesą teismas nebūtinai priims kitokį sprendimą. Galima kelti klausimą, kodėl tokiais atvejais apskritai yra naudojamas proceso atnaujinimo institutas ir pažeidžiami *res iudicata*, ekonomiško, koncentruotumo bei kiti principai. Remiantis aukščiau išdėstyta medžiaga galima teigti, kad proceso atnaujinimo institutas užtikrina teisingumo principą, o teismai gerbia savo pareigą – vykdyti teisingumą. Be kita ko, nors galutinis teismo sprendimas nesikeičia atnaujinus procesą, tačiau ginčas yra įsprendžiamas tinkamai, tokiu būdu pasiekiamas teisingumo tikslas. Paminėtina ir tai, kad proceso atnaujinimo institutą apriboja ne tik įstatymuose numatytas proceso atnaujinimo pagrindų baigtinis sąrašas. Šį institutą apriboja ir galimos instituto atnaujinimo pasekmės. Manytina, kad ne visuomet, remiantis numatytas pagrindais, teismo procesas bus atnaujintas, kadangi, pasak autorių, tai reiškia baigiamojo akto „sugriovimą“. Teismai, naudodamiesi šiuo institutu, turi nustatyti, ar nauji faktai bei teisinės aplinkybės yra pakankamos teismo proceso atnaujinimui. Tokiu atveju, teismas turi prerogatyvą nuspręsti, ar teismo proceso atnaujinimo pagrindas yra

pakankamai pagrįstas pažeisti teisinį stabilumą. Taip teismo proceso atnaujinimo institutas ir jo galimybės yra stipriai apribojimas. Kita vertus, be šio ribojimo, teismo proceso atnaujinimas taptų ne išimtis, o dar viena instancija. Atsižvelgiant į tai, jog iki 2019 metų individualaus skundo pateikimas Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui nebuvo galimas, ši galimybė yra ne instituto ribojimas, o atvirkščiai – ribų praplėtimas. Teismo proceso atnaujinimo institutas yra tiesiogiai įtvirtintas aukščiausios galios akte. Nors konstitucinio skundo pateikėjų subjektų ratas yra daug siauresnis, nei kituose įstatymuose.

1.3. *Res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto ryšys

Teismai, sprenddami ginčą, dažnu atveju turi surasti pusiausvyrą tarp įvairių teisės ginamų vertybių, atrasti balansą ir taip vykdyti teisingumą. Teismo proceso atnaujinimo institutas yra paskutinė galimybė surasti tikrąją (materialiąją) tiesą, atstatyti proceso dalyvius į teisingą padėtį, apginti jų pažeistas teises ir interesus, ko nepavyko padaryti teismams nagrinėjant bylą pirmąjį kartą, prieš atnaujinant procesą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje yra įtvirtintas teisinės valstybės principas, iš šio konstitucinio principo taip pat kyla teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas). Teisėtų lūkesčių, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai yra susiję ir papildo vienas kitą (Pranevičienė *et al.*, 2012, p. 647). Būtent šie trys principai yra itin aktualūs ir dažniausiai naudojami kaip argumentai kvestionuojant tam tikro teisės akto atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Pranevičienė, Ruibytė, 2009, p. 70). Viena teisėtų lūkesčių ir apibrėžtumo principų reikšmė yra pagarba įgytoms teisėms. Atnaujinus procesą, galima matyti kaip grėsmę minėtam principui ir grėsmę prarasti visuomenės pasitikėjimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisėtus lūkesčius atitinka tokios asmens turimos teisės ir toks siekis, kuris atitinka galiojančius teisės aktus (numanomą reguliavimą) (Šileikis, 2010, p. 240). Dėl to pagal įstatymą neleidžiama atnaujinti bylos vien siekiant pakartotino bylos išnagrinėjimo ir yra numatytos tikslios aplinkybės, dėl kurių procesas gali būti atnaujinamas (Driukas *et al.*, 2009, p. 323). Negalime paneigti, kad atnaujinus teismo procesą gali būti pažeidžiami proceso dalyvių teisėti interesai, tačiau įstatymo leidėjui neužtikrinus galimybės apginti savo pažeistas teises, galime pažeisti teismų paskirtį – vykdyti teisingumą. Teismo proceso atnaujinimo institutas, tai paskutinė galimybė teismams užtikrinti, kad nebūtų paliktas galioti neteisėtas, nepagrįstas teismo sprendimas ir

kad jis būtų panaikintas (Laužikas *et al.*, 2005, p. 357). Taip pat, remiantis V. Nekrošiumi, teisingumas yra teismo veikla, teisingumo vykdymas – tai teismo iš esmės išspręsta byla baigiama sprendimu arba nuosprendžiu, tai teisingumo vykdymo aktas arba alternatyviai pavadintas – individualiu teisės aktu.

Šiuo atveju individualaus teisės akto sąvokos nereiktų suprasti pernelyg siaurai, tačiau kaip *res iudicata* galią įgijusį teismo sprendimą, kuris pirmiausia turi įtakos bylos dalyviams ir tik po to platesniam asmenų ratų, pavyzdžiui, dėl sprendimo precedentinės reikšmės (Nekrošius, 2002, p. 39-40). Todėl yra svarbu teisingas bylos išsprendimas, kadangi teismo sprendimas nėra vien tik proceso dalyviams galiojantis teisės aktas. O tuo pačiu yra ir teismų praktiką formuojantis aktas. Tai turi padėti užtikrinti teisinį stabilumą visoje šalyje, dėl to yra svarbu, jog teismas priimtų teisingą sprendimą arba galimybę jį ištaisyti atnaujinus procesą.

Jau 1963 m. P. H. Neuhaus savo publikacijoje teigė, kad konfliktas tarp teisinio apibrėžtumo (ang. *legal certainty*) ir teisingumo (ang. *justice, equity*) yra begalinis, nė vienas tikslas negali pakeisti kito (Neuhaus, 1963, p. 796). Taigi, šis konfliktas nėra naujai pastebėtas reiškinys teisės moksle, ypač teisės tradicijų kontekste, lyginant anglosaksų ir kontinentinę teisės sistemas. Teisingumas gali būti įgyvendinamas tik individualizuojant tam tikrą problemą, santykį (ginčą). Tačiau individualizavimas yra specifinis procesas, kuris reikalauja daugiau įvairių sąnaudų, tai, visų pirma, ir laiko, žmogiškųjų ir kitų išteklių. Teisinis stabilumo ir apibrėžtumo paneigimas atnaujinant teismo procesą byloje taip pat reiškia papildomas sąnaudas. Pavyzdžiui, proceso ekonomiškumo ir teisingo bylos išnagrinėjimo yra vis dar aktualus analizuoti: 2021 m. buvo nustatytas dar vienas pažeidimas dėl per ilgos proceso trukmės byloje Gančo prieš Lietuvą (2021). Ilgi teisminiai procesai reiškia ir didelius išteklius bei nuostolius valstybei, ir emocinę naštą proceso dalyviams.

Kaip pažymi D. Murauskas, „sąnaudų minimizavimo prasme proceso atnaujinimas turėtų būti suprantamas kaip galimybė paneigti *res iudicata* principą tas atvejais, kai nauda, paneigus *res iudicata* principą, yra didesnė nei sąnaudos, kurios atsiranda dėl teisinio neapibrėžtumo ir išimčių *res iudicata* principo atveju, paneigiant *res iudicata* principu pasiekiamą teigiamą socialinį poveikį“ (Murauskas 2015, p. 295). Galima manyti, tai, kad ir *res iudicata* principą ir teismo proceso atnaujinimo institutą galima vadinti priemonėmis, kuriomis yra saugomi tam tikri teisės saugomi interesai, vertybės, tačiau turime vertinti, kada bus užtikrinamas didesnis gėris, kaip yra maksimalizuojamas teigiamas rezultatas ir nauda,

santykiu, ką mes prarandame, kokias sąnaudas patiriame, t .y., kokias vertybes paaukojame vardan kitų išsaugojimo.

Reikėtų nepamiršti ir anksčiau minėto ekonomiškumo principo, kurio tikslas išspręsti ginčą procese patiriant kiek įmanoma mažiau sąnaudų. D. Murauskas pabrėžia, kad kyla klausimas ieškant vertybių pusiausvyros tarp santykio stabilumo bei materialiosios tiesos nustatymo, teorijoje mes turėtume bylą išspręsti kuo operatyviau, tačiau tai gali daryti įtaką materialios tiesos nustatymo laipsniui (Murauskas, 2015, p. 294). R. Lukšytė savo straipsnyje „Materialiosios tiesos nustatymas – kaip viena iš proceso atnaujinimo funkcijų“, siekė atriboti kasaciją nuo proceso atnaujinimo ir taip pat analizavo proceso atnaujinimo funkcijas. Verta paminėti tai, kad R. Lukšytė nurodo, jog atnaujinus teismo procesą mes nustatinėjame tiesą iš naujo, atnaujinimo tikslas nustatyti materialią tiesą, nepalikti galioti neteisingų sprendimų (Lukšytė, 2005, p. 28). Svarbu prisiminti, kad teismo proceso atnaujinimas nesuteikia garantijos, jog bus priimtas kitai šaliai palankus sprendimas byloje. Tačiau galime daryti išvadą, kad plačiąja prasme *res iudicata* principas yra taisyklė, teismo proceso atnaujinimas yra išimtis iš bendros taisyklės, paneigiantis *res iudicata* absoliutumą. Įstatymo leidėjas, siekdamas užtikrinti *res iudicata* saugomas teises vertybes, apribojo teismo proceso atnaujinimo galimybes, įtvirtinant baigtinį sąrašą pagrindų, kada procesas gali būti atnaujinamas. Kaip nurodyta teismų praktikoje, įstatymo leidėjas implementavo ir sukūrė atnaujinimo procesą, kaip išimtinę formą su tikslu saugoti „teisėtvarkos darną ir pastovumą“ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 16 d. nutartis administracinėje byloje).

Todėl galima teigti, jog proceso atnaujinimo institutas siaurąją prasme, pažeidžia daugelį proceso teisės principų. Atnaujinus teismo procesą jo trukmė prailgėja, tuo tarpų sąnaudos didėja, o tai reiškia ekonomiškumo, koncentruotumo, santykių stabilumo ir kitų principų pažeidimą. Tačiau plačiąją prasme, šie teisės proceso principai yra nukreipti ne tik į trumpiausią proceso trukmę, bet ir į teisingą bylos išnagrinėjimą. Magistro autorės nuomone, nėra teisinga sakyti, jog atnaujinus procesą yra visiškai pažeidžiami šie principai. Kadangi teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai tik atnaujinus procesą gali būti nustatyta materialioji tiesa, o tai suponuoja teisingą bylos išsprendimą. Be kita ko, proceso atnaujinimo institutu neturi būti piktnaudžiaujama. Kaip buvo paminėta anksčiau, turi būti imperatyviai laikomasi, jog *res iudicata* principas yra taisyklė, teismo proceso atnaujinimas yra išimtis iš bendros taisyklės.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad teismo proceso atnaujinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis, jo negalima aiškinti plečiamai, todėl esant poreikiui įteisinti naują atnaujinimo pagrindą, privalu keisti įstatymą ir įstatymų leidėjui papildyti atnaujinimo pagrindų sąrašą. Vertindami, pavyzdžiui, ABTĮ 156 str., dinamiškumą matome tendenciją įteisinti naujus atnaujinimo pagrindus, o ne pripažinti netekusiais galios jau esamus (ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p., 13 p.). ABTĮ buvo papildytas galimybe atnaujinti procesą dėl Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto sprendimo bei pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 str. ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymą. Atnaujinimo pagrindas dėl individualaus konstitucinio skundo. Galima manyti tai, kad teismo proceso atnaujinimo galimybės tendencingai plečiamos, ne siaurinamos, daugiau apie tai bus plačiau kalbama magistro darbo 2.2. dalyje. Šiame kontekste svarbu pastebėti tai, jog vis dėlto, teismo proceso atnaujinimo institutas negali būti išplėstas per daug, dėl minėtų principų pažeidimų, todėl svarbu išlaikyti interesų bei principų pusiausvyrą.

Teisės moksle taip pat kvestionuojama galimybė atnaujinti procesą dėl papildomų pagrindų (Raščiukevičius, 2015). Pažymėtina, kad O. Raščiukevičius nagrinėjo pagrindą atnaujinti procesą, kuomet Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažįsta teisės aktą antikonstituciniu civiliniame procese dar prieš įstatymų leidėjui papildant CPK galimybę atnaujinti teismo procesą individualaus skundo atveju. O. Raščiukevičiaus nuomone, buvęs reguliavimas – nepakankamas, egzistuoja legislatyvinė omissija ir teisės sistemoje lieka teisės akto, prieštaraujančio Lietuvos Respublikos Konstitucijai, sukeltos antikonstitucinės pasekmės (Raščiukevičius, 2015, p. 190). Tačiau taip pat pripažįstama pareiga riboti teismo proceso atnaujinimą, kad nebūtų pažeidžiami teisės principai. Pavyzdžiui, iki įsigaliojant naujajam CPK, prašymas atnaujinti teismo procesą nebuvo ribojamas terminais, t. y. nebuvo nuostatos, kad „prašymas atnaujinti procesą negali būti teikiamas, jeigu nuo sprendimo ar nutarties įsiteisėjimo praėjo daugiau kaip penkeri metai“, kaip nustatyta dabar galiojančiame CPK (CPK 368 str. 2 d.), tik svarbu nepraleisti 6 mėnesių termino sužinojus apie teismo proceso atnaujinimo pagrindą nurodytas aplinkybes. Tokios sąlygos, V. Nekrošiaus nuomone, buvo nesuderinamos su sprendimo stabilumu (Nekrošius, 2002, p. 236).

Remiantis jau išsakytomis mintimis, galima manyti, jog laikydami, kad teismo proceso atnaujinimas yra *res iudicata* principo taikymo išimtis, neturime kolizijos bei teisinio konflikto. Turime taisyklę ir jos taikymo išimtis. Išskiriant teismo proceso atnaujinimą kaip institutą, kuris galimai prieštarauja teisės doktrinoje gerbiamam principui, galime kalbėti apie šių dviejų teisinių įrankių prieštarą ir koliziją. Lygindami *res iudicata* principą ir teismo

proceso atnaujinimo institutą kaip du atskirus savarankiškus reiškinius, galime paraleliai lyginti teisinio stabilumo principą su teisinės gynybos apsauga bei teisinį tikrumą, apibrėžtumą su teisingumo principu.

Teisminės gynybos nereiktų susiaurinti tik ties teise kreiptis į teismą, pvz.: ieškiniu, kas priklausyti procesinei teisminės gynybos daliai, tačiau taip pat reikia nepamiršti kitos pareigos – materialiąja prasme teisingo sprendimo (Bolzanas, 2010, p. 138-139). Teisės mokslininkų darbuose, pavyzdžiui, A. Abramavičiaus straipsnyje, kuriame nagrinėjama konstitucinė teisė kreiptis į teismą, autorius teigia, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje asmens teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, o bet kokie nepagrįsti ribojimai pasunkinantys šios teisės įgyvendinimą yra netoleruoti (Abramavičius, 2009, p. 35). Kaip minėta, *res iudicata* principas jau žinomas net iš Senovės Romos laikų, taigi palyginus teismo proceso atnaujinimas yra dar ganėtinai jaunas reiškinys bent Lietuvos teisinėje sistemoje.

Apibendrinant tai, kas minėta anksčiau, galime daryti išvadą, kad įteisėjusiam teismo sprendimui įgijus *res iudicata* galią, yra saugomos tokios vertybės kaip teisės stabilumas, teisinis apibrėžtumas, teisinis tikrumas ir kt. Tačiau kai dėl tam tikrų išaiškėjusių teisinių ar faktinių aplinkybių gali susidaryti situacija, jog iškyla grėsmė pažeisti pačią svarbiausią proceso vertybę – teisingą bylos išnagrinėjimą. Tokių atvejų yra galimas proceso atnaujinimo institutas, kuris leidžia bylą išnagrinėti tinkamai. Teismai privalo tinkamai nagrinėti šių dviejų reiškinų svarbą kiekvienoje situacijoje individualiai ir išlaikyti pusiausvyrą tarp teisės ginamų vertybių. Verta paminėti ir tai, kad proceso atnaujinimui yra numatyti aiškūs pagrindai įtvirtinti įstatymuose ir jie negali būti aiškinami plečiamuoju būdu. *Res iudicata* principas riboja teismo proceso taikymą, siaurina galimybės atnaujinti procesą. Tai yra apgalvotas įstatymo leidėjo sprendimas, norint išlaikyti *res iudicata* principui. Tačiau dėl tam tikrų išaiškėjusių teisinių ir faktinių aplinkybių gali susidaryti situacija, kai teismo sprendimu nebuvo įvykdytas teisingumas, o tokia situacija yra netoleruotina ir pažeidžia teismų pareigą vykdyti teisingumą. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas įtvirtino teismo proceso atnaujinimo institutą kaip *res iudicata* principo išimtį, kad proceso dalyviai galėtų apginti savo pažeistas teises ir interesus.

2. *Res iudicata* principas ir teismo proceso atnaujinimo institutas. Teismų praktika

2.1. Pagarba *res iudicata* principui ir jo ginamoms vertybėms

Pirmoje dalyje buvo apibrėžta *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto samprata, kaip ji yra suprantama teisės mokslininkų, taip pat aptariamas teisinis reguliavimas, nustatomas *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo instituto ryšys. Antroje šio magistro darbo dalyje bus analizuojama aktuali Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) ir nacionalinių teismų praktika, nustatoma, kokias vertybes gina *res iudicata* principas.

Norint tinkamai išanalizuoti *res iudicata* principo aktualumą EŽTT praktikoje, tikslinga pradėti nuo EŽTT bylos Brumarescu prieš Rumuniją (1999). Šioje byloje EŽTT pirmą kartą pateikė išaiškinimą, jog teisė į teisingą bylos nagrinėjimą įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – ir EŽTK) 6 str. 1 d. (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950), atsižvelgiant į EŽTK preambulę, kurioje įtvirtintas teisinės valstybės ir teisės viršenybės principas taip pat reiškia pagarbą *res iudicata* principui. Teisinis apibrėžtumas, tikrumas (angl. *legal certainty*) yra vienas iš teisinės valstybės elementų, kuris reiškia, kad galutinis ginčo sprendimas neturėtų būti kvestionuojamas. Šį teiginį galima argumentuoti tuo, kad tiek teisinio tikrumo principas, tiek *res iudicata* principas gina teismo sprendimo svarbą ir neliečiamumą. Tačiau šie principų negalima visiškai sutapatinti, *res iudicata* principas, kaip buvo pateikiama magistro pirmoje dalyje, neapsiriboja tik teisiniu tikrumo principu.

Vertindami EŽTT praktikos dinamiškumą ir teismo požiūrį į teisinio tikrumo principą šiame magistro darbe bus lyginamos trys EŽTT bylos: Esertas prieš Lietuvą; Varnienė prieš Lietuvą; Gražulevičiūtė prieš Lietuvą. Šias bylas sieja tai, kad EŽTT konstatavo EŽTK įtvirtintų teisių pažeidimą, dėl to, jog buvo pažeistas *res iudicata* principas.

EŽTT byloje Esertas prieš Lietuvą (2012) buvo keliamas klausimas dėl EŽTK pažeidimo, kai pagal Lietuvos piliečio Eserto pateiktą peticiją buvo kvestionuojama Lietuvos nacionalinių teismų pozicija dėl teisinio tikrumo nesilaikymo ir *res iudicata* principo ignoravimo. Kaip jau minėta, vien nukrypimas nuo EŽTK 6 str. 1 d. dar nereiškia pažeidimo, tačiau argumentai turi būti pakankamai svarūs ir pagrįsti „primygtiniu socialiniu poreikiu“ (Sutyazhnik prieš Rusiją, 2009). LAT teismų praktikos nuoseklumo išlaikymas buvo nelaikytinas pakankamai svarbiu argumentu pažeisti *res iudicata* principą. Nagrinėjamoje byloje buvo pripažinta, kad abu teismo procesai vyko tarp tų pačių šalių, taip pat ginčo esmė

buvo ta pati, tačiau skyrėsi laikotarpis, dėl kurio kilo ginčas. Vis dėlto, byloje *Esertas prieš Lietuvą* buvo konstatuojama, jog nacionaliniai teismai pažeidė EŽTK 6 str. 1 dalį.

Be kita ko, šioje EŽTT byloje, Teismas nurodo ir šiame magistro pirmoje dalyje aptartą teorinę įžvalgą. EŽTT nurodo, kad: „Pagal *res judicata* principą nė viena iš šalių neturi teisės reikalauti galutinio ir privalomo sprendimo peržiūrėjimo vien tik siekdama bylos nagrinėjimo iš naujo ir naujo sprendimo priėmimo“. Kaip buvo minėta ankstesnėje magistro darbo dalyje, teismo proceso atnaujinimas negali tapti dar viena teismo instancija, ja negalima piktnaudžiauti, o naudoti tik kaip išimtį iš bendrosios taisyklės. Svarbu paminėti, kad šis EŽTT sprendimas yra itin aktualus teismų praktikai ir svarbus priminimas, kad nors *res iudicata* principas neturi būti suabsoliutinimas, pernelyg lankstus požiūris nėra suderinamas su EŽTK ir pagarba teisiniam tikrumui turi būti išlaikoma.

Antroje byloje *Gražulevičiūtė prieš Lietuvą (2021)* nagrinėjamas ginčo objektas iš esmės yra panašus. Byloje *Esertas prieš Lietuvą* byloje vyko du civiliniai procesai, nors teismo procesas civilinėje byloje nebuvo atnaujintas. Tuo tarpu byloje *Gražulevičiūtė prieš Lietuvą* vyko du administraciniai procesai, tiesa, pagal Vyriausybės argumentus procesai objektyviai skyrėsi. Nors skirtingai nei byloje *Esertas prieš Lietuvą*, pareiškėja pati inicijavo antrąjį procesą, tai nesudaro esminės reikšmės. Valstybinę vaistų kontrolės tarnybą ginčijo per pirmąjį administracinį teismo procesą jau konstatuotus faktus. Kaip ir byloje *Esertas prieš Lietuvą* EŽTT pareiškė, kad nebuvo primygtinio socialinio poreikio pažeisti teisinio tikrumo principą. Dar kartą analizuotos tos pačios aplinkybės, kurios lėmė pareiškėjos prašymą atlyginti žalą – jis buvo atmestas. Šių dviejų bylų pagrindinis skirtumas principo pažeidimo esmė. *Esertas prieš Lietuvą* dalis pirmojo teismo sprendimo tapo neveiksminga, kai buvo priimtas antrojo proceso sprendimas byloje. Tuo tarpu *Gražulevičiūtė prieš Lietuvą* pagal EŽTT vertinimą administracinių procesų materialinė teisės taikymo sritis buvo ta pati, tačiau antro teismo proceso sprendimas visiškai panaikino pirmojo proceso sprendimą, nors procesas joje atnaujintas nebuvo. Šioje byloje EŽTT nurodė, kad: „Vis dėlto nukrypimas nuo *res iudicata* principo, to nepateisinus esminėmis ir įtikinančiomis pareiškėjos bylos aplinkybėmis, turėjo įtakos pareiškėjos konkrečiai padėčiai, nes jos žalos atlyginimo reikalavimas buvo atmestas“. EŽTT neprieštarauja peržiūros procedūroms kaip tokioms, tačiau mano, kad jos turi būti naudojamos protingai ir turi būti skirtos kokiam nors kitam svarbiam interesui apsaugoti (Gusarov, Terekhov, 2019, p. 10). Vadinas, nacionaliniai teismai gali nukrypti nuo *res*

iudicata principo, tačiau pernelyg lankstus požiūris į šį principą yra nesuderinamas su EŽTT jurisprudencija.

Svarbu paminėti ir tai, kad šioje byloje taip pat buvo išreikšta dviejų teisėjų iš dalies prieštaraujanti atskiroji nuomonė. Teisėjai, kurie išreiškė prieštaraujančią nuomonę, nurodė, kad EŽTT per plačiai išaiškino *res iudicata* principą. Teisėjai, kurie pareiškė atskirą nuomonę, nurodė, kad toks teismo požiūris sukels teisinio netikrumo padarinius, būtent kurių EŽTT ir teikiasi išvengti. Atskirojoje nuomonėje taip pat nurodoma, kad: „visose teisinėse sistemose teismo sprendimų *res iudicata* poveikis turi apribojimus *ad personam* ir materialinės taikymo srities atžvilgiu“.

Išnagrinėjus šias dvi bylas, galima teigti, kad Bylose Esertas prieš Lietuvą ir Gražulevičiūtė prieš Lietuvą EŽTT konstatavo, jog abejose bylose *pažeistas res iudicata* ir teisinio tikrumo principas. Galima manyti, kad pagarbą *res iudicata* principui negalima suprasti kaip šio principo suabsoliutinimą, tačiau pernelyg lankstus požiūris gali reikšti EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimą. Pagarba šiam principui taip pat nereškia ir teismo sprendimo peržiūrėjimo, teismo proceso atnaujinimo draudimo, visais atvejais. Remiantis šio magistro darbo pirma dalimi, taip pat ir nagrinėta EŽTT praktika, teismo proceso atnaujinimas ir sprendimo peržiūrėjimas turi būti taikomas tik išskirtiniais atvejais. Pažeidžiant *res iudicata* principą, taip pat, yra pažeidžiamas ir teisinio tikrumo principas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šie du principai reikalauja, kad ginčas būtų išspręstas vieną kartą. Tačiau neabejotinai, praktikoje pasitaiko atvejų, kai paaiškėja tam tikros aplinkybės, jau teismui priėmus galutinį sprendimą. Tokiais atvejais, svarbu yra atnaujinti ginčą ir peržiūrėti teismo procesą. Galima manyti, kad pagarba *res iudicata* principui turi būti siejama ne su šio principo absoliutinimu, tačiau bandant išlaikyti teisės ginamų vertybių balansą.

Trečioji EŽTT byla Varnienė prieš Lietuvą (2013) skiriasi nuo pirmiau analizuotų bylą, kadangi šioje byloje procesas buvo atnaujintas. Ši byla yra itin aktuali atskleidžiant *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo santykį. EŽTT iš esmės įvertino, kad Lietuvos teismams atnaujinus teismo procesą buvo iš naujo nagrinėjamos jau įrodinėtos aplinkybės, todėl nesuderinama su *res iudicata* principu, EŽTT konstatavo teisinio tikrumo principo pažeidimą. Ši byla išskirtinė ir tuo, kad po teismo proceso atnaujinimo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – ir LVAT) konstatavo, jog pirmos instancijos teismas buvo „iš principo teisingas“ (ang. *in principle correct*). Ką akcentavo ir EŽTT, šis LVAT įvertinimas tik patvirtina faktą, kad teismo proceso atnaujinimas buvo inicijuotas dėl bylos išnagrinėjimo

iš naujo ir naujo sprendimo priėmimo, kai šalis nebuvo patenkinta faktų išaiškinimu pirmąjį kartą. EŽTT byloje Varnienė prieš Lietuvą taip pat sprendimo motyvuose dėl EŽTK 6 str. 1 d. yra pradama remiantis EŽTT praktika: Brumarescu prieš Rumuniją (1999) ir Ryabikh prieš Rusiją (2003). Brumarescu prieš Rumuniją byloje taip pat aktualu, kad EŽTT kritikavo Rumunijos teisinį reguliavimą pagal kurį Rumunijos generalinis prokuroras turėjo teisę prašyti panaikinti jau įsiteisėjusį sprendimą be jokių laiko apribojimų. Toks reguliavimas kelia nepasitikėjimą įsigaliojusiais teismo sprendimais, vienas iš akivaizdžių teisinio neapibrėžtumo pavyzdžių. Tuo tarpu byloje Ryabikh prieš Rusiją (2003) yra praplečiamas ankstesnis EŽTT išaiškinimas, pabrėžiant, kad principas riboja galimybę peržiūrėti galutinį, privalomą sprendimą, tik tam, kad būtų išspręsta iš naujo. Tokiu būdu bus negerbiamas *res iudicata* principas, teismo sprendimo galutinumas. Tai priemonė ištaisyti klaidas, o ne paslėptas apeliacinis skundas. Nukrypti nuo šio principo galima tik esant pagrįstai argumentuoto pobūdžio aplinkybėmis, sprendimo argumentais.

Byla Varnienė prieš Lietuvą yra aktuali analizuojant nuosavybės teisės atkūrimą dėl vykusios nacionalizacijos. Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad Lietuvos teismai išskėlė viešąjį interesą (valstybinės reikšmės miškų plotai) aukščiau pareiškėjų teises netrukdomai naudotis savo nuosavybe ir pažeidė EŽTK 1 protokolo 1 str. Tačiau šiame magistro darbe byla Varnienė prieš Lietuvą bus analizuojama tik EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimo kontekste. Sprendime yra argumentuojama, kad Lietuva nesilaikė *res iudicata* principo, kuris, kaip jau minėta, yra taip pat nors ir ne eksplicitiškai nurodomas EŽTK (Brumarescu prieš Rumuniją, 1999).

Varnienė prieš Lietuvą bylos ginčo objektas yra 0,33 ha žemės sklypas, dėl kurio pareiškėja kreipėsi į administracinį teismą. Pareiškėjai atkurta nuosavybės teisė į prieš įvykusią nacionalizaciją jos motinai priklausiusį gyvenamąjį namą ir žemės sklypą, tačiau nebuvo atkurta nuosavybės teisė į papildomai įstatyme numatytą 1 ha ploto žemės sklypą. Tačiau Vilniaus apygardos administracinis teismas atmetė pareiškėjos prašymą kaip nepagrįstą, nes 0,33 ha žemės sklypas, į kurį pretendavo pareiškėja, yra priskirtas valstybinės reikšmės miškams. Tuo tarpu LVAT pareiškėjos prašymą patenkino, tvirtindamas, kad nėra pagrindo manyti, kad žemės sklypas tikrai priklauso valstybinės reikšmės miškams, todėl nėra kliūčių atkurti nuosavybės teisių į visą sklypą natūra ir padidinti nuosavybės teise atkuriamą sklypą iki 1 ha (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje).

Šis LVAT sprendimas įsigaliojo ir įgijo *res iudicata* galią. Tačiau kaip pareiškėja nurodo, sprendimas nebuvo vykdomas beveik du metus, kol LVAT nutartimi nutarė atnaujinti procesą byloje. Byla atnaujinta pagal ABTĮ 153 str. 2 d. 10 p.,¹ tuo pagrindu, kad yra padarytas esminis materialinės teisės normų pažeidimas jas taikant, galėjęs turėti įtakos priimti neteisėtą sprendimą. EŽTT konstatavo, kad teismo proceso atnaujinimas gali būti laikomas bandymu iš naujo įrodinėti tas pačias aplinkybes, kurių nepavyko įrodyti apeliacijoje, taip pažeidžiant *res iudicata* principą. Taip pat EŽTT pabrėžė, kad jau yra ankstesnėje savo praktikoje nurodęs, kad įsigaliojusių vidaus teismų sprendimų peržiūra yra nesuderinama su teisminės gynybos principu ir su EŽTK 6 straipsnio 1 d., jeigu po sprendimo pripažinimo privalomu ir vykdytinu praėjo daugiau nei 14 mėnesių. Šiuo atveju LVAT kolegijos pirmininkas teikimą dėl teismo proceso atnaujinimo inicijavimu po beveik dviejų metų. Taigi pažeidžiant EŽTK principus, kas manytina taip pat turėjo įtakos konstatuoti teisinio tikrumo ir *res iudicata* principo pažeidimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad nuo teisinės valstybės principo yra neatsiejami tokie elementai kaip teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas bei teisinis saugumas, kas lemia valstybės pareigą užtikrinti teisės tikrumą, stabilumą, ginti asmenų teises bei gerbti jų teisėtus interesus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas). LAT praktikoje išskiriamos trys įsiteisėjusio teismo sprendimo savybės: 1) teismo sprendimo privalomumas; 2) *res iudicata* galia; 3) teismo sprendimo prejudicinė galia (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat pažymėta, kad teismo sprendimo teisinė galia suponuoja teismo sprendimo pagrindu atsiradusį teisinių santykių stabilumą. Tačiau esminėms klaidoms taisyti dėl paaiškėjusių naujų teisinių ar (ir) faktinių aplinkybių, įstatymo leidėjas įtvirtino teismo proceso atnaujinimo galimybę. Taip galime išvengti neteisėto teismo sprendimo padarinių ir vykdyti teisingumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau pažymėtina tai, kad proceso atnaujinimu gali būti suardomas ne tik teisinis stabilumas „atkurta (sukurta) teisinė taika tarp ginčo šalių“, tačiau, pavyzdžiui, ir šeimos ryšių stabilumas, kaip pažymėjo kasacinis teismas byloje dėl proceso atnaujinimo įvaikinimo byloje (Driukas *et al.*, 2009, p. 327). Gali būti pažeidžiami vaiko interesai, nors tam būti teikiama pirmenybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje).

¹ Suvestinė redakcija nuo 2003 m. balandžio 3 d. (pagal dabartinį reguliavimą būtų ABTĮ 156 str. 2 d. 10 p.)

LAT remiasi taip pat ir EŽTT praktika, kurioje nurodoma, kad EŽTK 6 str. 1 d. įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą turi būti aiškinama EŽTK preambulės kontekste, kurioje įtvirtintas teisės viršenybes principas. Teisinis apibrėžtumas yra vienas iš esminių teisės viršenybės principo elementų, kuris taip pat reiškia pagarbą *res iudicata* principui. Nukrypimai nuo *res iudicata* principo galimi tik kai tai įrodo esminės ir įtikinamojo pobūdžio aplinkybės. Šitas nukrypimas galimas, tačiau turi būti suderinamas su EŽTK 6 str. 1 d. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, ir Lietuvos teismai, ir EŽTT akcentuoja sprendimo peržiūrėjimo (proceso atnaujinimo) galimybes tik išskirtiniais pagrįstais atvejais, kadangi taip yra nukrypstama nuo teisinio apibrėžtumo principo.

Dar vienas aktualus pavyzdys yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje. Byloje buvo sprendžiama dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro teisės ir (ar) pareigos kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą civilinėje byloje. Pareiškėjas prašė panaikinti nutarimą, kuriuo Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras atsisakė kreiptis į teismą dėl proceso atnaujinimo su tikslu apginti viešąjį interesą. Vis dėlto, LAT išaiškino, kad atsisakymas kreiptis dėl teismo proceso atnaujinimo, kai pareiškėjo nuomone nebuvo ginamos pareiškėjo teisės nėra skundžiama teismine tvarka. Šioje byloje LAT rėmėsi ir *res iudicata* principu bei pareiga išlaikyti teisinį stabilumą, neišplėsdamas galimybių pareiškėjui ginčyti Generalinio prokuroro atsisakymą atnaujinti procesą byloje. Pažymėtina ir EŽTT praktika, kad toks atsisakymas negali būti pažeidimas EŽTK 6 str. kontekste, kaip neužtikrinantis teisės į teisminę gynybą, kadangi vieną kartą klausimas jau buvo išspręstas – priimtas sprendimas, kuris turi *res iudicata* galią. Taigi EŽTK 6 str. garantijos yra užtikrintos ir teisė į teisminę gynybą pasibaigia. Garantijos vėl pradės veikti, jei procesas bus atnaujintas.

Taigi, pritariama anksčiau minėtai D. Bolzano nuomonei, kad įsiteisėjus sprendimui, teisminė gynyba nutrūksta. Taigi, nors nutarimo motyvuojamoje dalyje yra akcentuojama ir analizuojama viešojo intereso gynimo apsaugos ribos, LAT taip pat pateikė išaiškinimą, kad Lietuvos Respublikos Generalinis prokuroras, vertindamas teismo proceso atnaujinimo galimybes, taip pat privalo analizuoti papildomas sąlygas. Viena iš jų yra ar situacijoje svarbiau galimai pažeistas viešasis interesas, ar vis dėlto teisinių santykių stabilumas, ar bus proporcinga bylinėjimosi kaštams. Ši byla yra pavyzdys, kaip teismas iškelia *res iudicata*

principo svarbą, nesiaurindamas jo veikimo ribų ir nepraplėsdamas teismo proceso atnaujinimo galimybių.

LAT pabrėžia, kad pareiškėjas teikdamas prašymą atnaujinti procesą turi būti aktyvus ir sąžiningas. Teismo proceso atnaujinimu institutu neturėtų būti piktnaudžiaujama, įstatyme yra nustatytos proceso atnaujinimo sąlygos, kuriomis siekiama apsaugoti asmenų teises ir teisėtus interesus. Turi būti užtikrinamas teisinių santykių stabilumas. Sąlygos išvedamos iš CPK normų: 1) kai įsiteisėjęs sprendimas pažeidžia besikreipiančio asmens teises, įstatymu saugomus interesus, 2) turi būti laikomasi nustatytų terminų, 3) pateikti atitinkami įrodymai, kurie turi neabejotiną teisinę svarbą jau išnagrinėtos bylos baigčiai bei pagrindžiantys atnaujinimo pagrindo egzistavimą ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje). Atitinkamai pareiškėjui neatitinkant sąlygų, galime daryti prielaidas, kad pareiškėjas siekia piktnaudžiauti teismo proceso atnaujinimo galimybe. Taip dar kartą pabrėžiama, kad proceso atnaujinimu neturėtų būti paneigiama atkurta teisinė taika, jeigu teisingumas jau buvo įvykdytas. Proceso atnaujinimas nėra priemonė pabandyti dar kartą išspręsti ginčą ar vilkinti priimtų teismų sprendimų vykdymą, LAT akcentuoja, kad šis institutas turi būti derinamas su kitais proceso teisės principais: ekonomiškumo, koncentruotumo, protingumo ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Pavyzdžiui, kasacinėje byloje, kurioje kilo ginčas dėl termino prašymui atnaujinti procesą skaičiavimo, LAT akcentavo, kad norint užtikrinti civilinių santykių raidą yra būtinas stabilumas, teisinis tikrumas, pasitikėjimas teismo sprendimais, atnaujinus procesą, nes mes grąžiname ginčo šalis į teisinį neapibrėžtumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje). Dėl to yra ypač svarbu paisyti terminų prašymui pateikti ir teismas pabrėžė proceso atnaujinimo taikymo riziką. Nagrinėjamoje byloje nebuvo pripažinta, kad pareiškėjo situacija būtų išskirtinė ar neįtikėtina, dėl kurios būtų galima atnaujinti naikinamąjį teismo proceso atnaujinimo pareiškimo terminą ir turėtų būti pažeidžiamas teisinis stabilumas. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje). LAT praktikoje griežtai pasisakoma, kad bet koks nerūpestingumas, delsimas ar kitoks neatsakingumas negali būti pateisinamas sprendžiant ar teismo proceso atnaujinimo terminas yra praleistas (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas sprendžia, kada objektyviai turėjo būti jau žinoma apie aplinkybes, kurios sudaro

teismo proceso atnaujinimo pagrindą, o ne tada, kada apie jas buvo sužinota. Šiuo atveju galima konstatuoti, kad asmuo nebuvo sąžiningas ir teikėsi piktnaudžiauti. Sąžiningumas nustatomas ne tik, kai asmuo siekdamas savo interesų slepia tam tikras aplinkybes, bet taip pat kai turėjo žinoti, tačiau elgėsi neatsakingai, nesidomėjo konkrečiais faktais. Tai reiškia, jog nebuvo veikama kaip *bonus pater familias*.

EŽTT byloje *Lenskaya prieš Rusiją* (2009) buvo apibendrinama, į kurias aplinkybes reikia atsižvelgti atnaujinant teismo procesą, kad jis neprieštarautų teisinio tikrumo principui (ang. *legal certainty*). Pirmiausia, koks numatomas poveikis asmeninei pareiškėjo padėčiai; ar proceso atnaujinimas buvo inicijuotas pareiškėjo; kokie pagrindai numatė, kad procesas būtų atnaujintas; procedūros atitiktį pagal nacionalinės teisės reglamentavimą; taip pat, kokios yra garantijos, draudžiančios piktnaudžiavimą šia procedūra bei kitos svarbios aplinkybės.

Žinoma, yra galima situacija, kai teismo procesas nėra atnaujinamas dėl kitų aplinkybių nei praleistas pateikimo terminas ar prašymui neatitinkant reikalaujamų proceso atnaujinimo pagrindų. Galima situacija, kai proceso atnaujinimas nebėra aktualus, kadangi atsiradus teismo proceso atnaujinimo pagrindui, turime pasikeitusias faktines aplinkybes, kurios yra esminės. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje, kurioje pareiškėjas teikė prašymą atnaujinti procesą tuo pagrindu, kai EŽTT pripažino EŽTK pažeidimą. Šio sprendimo peržiūrėjimas negalėtų sukelti teisinių padarinių, kadangi sprendimas yra susijęs su bendravimo su vaiku tvarka nustatymas iki jam sukaks septyneri metai, tačiau LAT vertinimo dėl proceso atnaujinimo metu vaikui jau yra virš septynerių metų (Bruskina, 2019, p. 35).

Taigi, galime daryti išvadą, kad LAT ir LVAT formuoja nuoseklią teismų praktiką, kurioje konstatuoja, kad teismo proceso atnaujinimo procesas gali padėti išvengti neteisėto teismo sprendimo padarinių, tačiau pareiškėjas neturėtų piktnaudžiauti galimybe atnaujinti procesą. Šią EŽTT, LAT ir LVAT teismų praktiką galime vertinti kaip vieną iš pamatų teisinio tikrumo ir *res iudicata* principo aiškinimo kontekste. Šis institutas turi būti derinamas su kitais teisės principais ir taikomas tik išskirtiniais atvejais, kadangi grąžina šalis į teisinį neapibrėžtumą. Teisinis apibrėžtumas kaip vienas iš teisės viršenybės elementų suponuoja pagarbą *res iudicata* principui, taigi prašymas turi atitikti visas įstatymuose numatytas sąlygas ir teismo procesas neturėtų tapti priemone šalims dar kartą spręsti ginčą, nes tai nepagrįstai suardytų pasiektą teisinę taiką. Varnienė prieš Lietuvą yra puikus pavyzdys, kurioje *res iudicata* principui teikiama išskirtinė reikšmė. Argumentuojant EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimą,

kaip buvo suteikiama antra galimybė iš naujo nagrinėti ginčą, kuriame turime jau įsigaliojusį sprendimą, kuris priimtas rungtyniškame procese. Šalys turėjo visas galimybes argumentuoti jų manymu kaip turi būti taikoma ir aiškinama materialinė teisė. Taigi proceso atnaujinimas pažeidė pareiškėjos teisę į teismą.

2.2. Teismo proceso sprendimo atnaujinimas kaip priemonė vykdyti teisingumą

Pirmoje darbo dalyje buvo akcentuojama, kad proceso atnaujinimas yra ekstraordinarinė procedūra, dėl to numatytas baigtinis sąrašas pagrindų, dėl kurių procesas gali būti atnaujinamas, tačiau pernelyg apribojus galimybę atnaujinti procesą taip pat galima pažeisti asmenų teisėtus interesus ginti jų pažeistas teises. Pavyzdžiui, ribojant, kas gali surašyti prašymą dėl proceso atnaujinimo. *Res iudicata* yra vienas svarbiausių teisės principų, tačiau pripažinus teismo proceso atnaujinimo galimybę kaip *res iudicata* išimtį, mes negalime neproporcingai riboti šia galimybe pasinaudoti. Norint patvirtinti šį teiginį bus analizuojama aktuali Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencija – 2022 m. vasario 10 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame analizuojama neatitiktis Respublikos Konstitucijos 109 str. 1 d., konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams.

Pareiškėja kreipėsi dėl ABTĮ 158 str. 2 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kadangi pagal galiojantį reglamentavimą nebuvo nustatyta galimybė pačiam surašyti prašymą dėl proceso atnaujinimo be advokato, jei asmuo neturi aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas akcentavo, kad formuojama vienoda administracinių teismų praktika, kurioje griežtai laikomasi nustatytų proceso atnaujinimo sąlygų, kadangi tai yra išimtinė procedūra, kurioje siekiama pašalinti tik akivaizdžius ir esminius pažeidimus byloje sprendimui įgijus *res iudicata* galią. Viena vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime ne kartą pažymėta, kad *res iudicata* galią įgijusių teismo sprendimų privalomumas yra konstitucinė vertybė, pabrėžiama, kad tokio sprendimo patikra galima ypač retai, kai yra pagrįstos prielaidos dėl priimto sprendimo neteisingumo. Šiuo atveju argumentuotos prielaidos yra pagrindai nustatyti ABTĮ 156 str. 2 d. Teismų sprendimų priėmimas ir jų vykdymas garantuoja teisingumą, santykių stabilumą, taip pat stiprinamas valdžios autoritetas ir pasitikėjimas ja, taip garantuojama žmogaus teisių gynyba.

Kita vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ir laisvių gynimo, asmens prigimtinė teisė į saugumą bei teisinės valstybės principas. Įstatymų leidėjas negali nepagrįstai riboti (apsunkinti) asmens teisės kreiptis dėl proceso atnaujinimo, jeigu egzistuoja įstatymo leidėjo nustatyti pagrindai. Šiuo atveju nustatant draudimą rašyti prašymą pačiam, kai asmuo neturi universitetinio teisinio išsilavinimo, nors asmuo galėtų veiksmingai čia teise pasinaudoti ir be advokato pagalbos. Tiesa, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, šis ribojimas gali būti pateisinamas, kai remiamasi tais pagrindais dėl sudėtingo teisės aiškinimo ir taikymo klausimais bei būtinybę formuoti vienodą teismų praktika. Pripažįstama įstatymo leidėjo būtinybė diferencijuoti, kas gali surašyti prašymą dėl proceso atnaujinimo, atsižvelgiant į atnaujinimo pagrindų skirtumus jų turinio prigimtyje. Taigi buvo nustatyta neatitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ta apimtimi, kad įstatymų leidėjas neatsižvelgė į teismo proceso atnaujinimo pagrindų prigimtinius skirtumus ir nepagrįstai apribojo asmenų galimybę naudotis proceso atnaujinimo institutu asmenims, kurie neturi teisinio universitetinio išsilavinimo.

Šis Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas yra puikus pavyzdys, kaip teismas stengiasi surasti balansą tarp Lietuvos Respublikos Konstitucijos ginamų vertybių. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nesuabsolutino teismo sprendimo, kuris įgijo *res iudicata* galią. Jeigu yra egzistuojanti galimybė kreiptis dėl teismo proceso atnaujinimo, įstatymų leidėjas turi sukurti ir atitinkamą teisinę bazę, kad šia galimybe būtų įmanoma pasinaudoti efektyviai, nesukuriant papildomų neproporcingų ribojimų, vien dėl to kad tai yra ekstraordinarinis būdas peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą. Kaip teigė ir D. Bolzanas, teisminė gynyba privalo būti prieinama ir universali (Bolzanas, 2010, p. 138).

Šis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas tam tikra forma dar labiau išplėtė galimybes pasinaudoti teismo proceso atnaujinimo galimybe. Analizuodami Lietuvos teismų jurisprudenciją galime matyti tam tikrą tendenciją šioje srityje. Pavyzdžiui, teismo proceso atnaujinimas po EŽTT sprendimų, kaip vienas iš proceso atnaujinimo pagrindų, yra ypatingas tuo aspektu, kad jis neapribotas 5 metų terminu. Tai reiškia, kad procesas gali būti atnaujintas jau praėjus labai ilgam laikui po sprendimo įsiteisėjimo. Pagal naujausią LAT praktiką atnaujinti procesą šiuo pagrindu taip pat gali ne tik tie asmenys, kurie buvo pareiškėjai EŽTT, bet taip pat nesusiję, kai civilinė ar administracinė byla yra pakankamai panaši ir proceso atnaujinimas yra vienintelis būdas atitaisyti padarytą pažeidimą. Galima palyginti dvi

administracines bylas, kuriose buvo sprendžiama dėl proceso atnaujinimo tuo pačiu pagrindu: ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p.

Rezonansinėje EŽTT byloje Tumeliai prieš Lietuvą (2018) buvo konstatuota, jog Lietuva pažeidė EŽTK 1 protokolo 1 str. dėl nuosavybės apsaugos. Paskelbus sprendimą ne vienas pareiškėjas pateikė prašymą atnaujinti teismo sprendimą byloje argumentuojant Tumeliai prieš Lietuvą sprendime nurodytais argumentais. Pirmoje 2018 m. balandžio 27 d. LVAT administracinėje byloje pareiškėjas kaip vieną iš pagrindų atnaujinti procesą nurodė ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p. Pareiškėjas savo prašymą grindė Tumeliai prieš Lietuvą sprendimu, kurio aplinkybės iš esmės atitinka aplinkybes, kurios buvo nagrinėjamos nagrinėjamam ginče. Pareiškėjas taip pat teigė, kad teismų praktikoje nėra eksplicitiško draudimo atnaujinti bylą dėl kitos, nei dėl kurios buvo priimtas EŽTT sprendimas. Vis dėlto, teismas atmetė tokius pareiškėjo argumentus kaip nepagrįstus. LVAT pareiškė, kad tai neatitinka iki šiol kuriamos teismų praktikos, todėl atnaujinimas įmanomas tik tose bylose, dėl kurios buvo priimtas EŽTT sprendimas.

Antroje 2020 m. kovo 26 d. LVAT nutartis administracinėje byloje, taip pat vienas iš pareiškėjų argumentų buvo ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p. Nors šioje byloje procesas taip pat nebuvo atnaujintas, LVAT taip pat sprendė klausimą ar pagal bylos aplinkybes būtų galima teigti, kad jos yra analogiškos, ar panašios į bylą, dėl kurios buvo priimtas sprendimas byloje Tumeliai prieš Lietuvą. Taigi šiame sprendime jau buvo plačiau interpretuojamas tas pats atnaujinimo pagrindas. Priežastis, kodėl pasikeitė LVAT teismų praktika yra naujas precedentas, kuris buvo sukurtas 2018 m. birželio 21 d. LAT nutartimi civilinėje byloje. LAT išaiškino, kad teismo procesas gali būti atnaujinamas ir byloje, dėl kurios nebuvo priimtas EŽTT sprendimas, jei ši byla yra labai panaši arba faktinės aplinkybės bei teisės klausimai yra analogiški. Konstatavus rimtą EŽTK saugomų teisių pažeidimą, galima pripažinti, kad poreikis išlaikyti stabilumą yra nepakankamas lyginant su būtinumu priimti teisingą sprendimą.

Dar vienas įdomus pavyzdys kaip LAT nagrinėjo teismo proceso atnaujinimą suėjus naikinamajam terminui. 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas, pagal kurį yra nustatoma 5 metų naikinamojo termino išimtis pareiškimui dėl proceso atnaujinimo, jeigu yra reiškiami CPK 366 str. 1 d. 1 p. nurodytu pagrindu (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas, 2016). Tačiau teismų praktikoje galime išvysti aktyvaus teismo pavyzdį, kuomet teismo procesas buvo atnaujinimas ir dar neįsigaliojus šiai išimčiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 liepos 3 d.

nutartis civilinėje byloje). Pareiškėja prašė atnaujinti procesą civilinėje byloje, kurioje sprendimas priimtas 2006 m. vasario 13 d., tačiau EŽTT priėmė sprendimą tik 2014 m. spalio 21 d. (Digrytė Klibavičienė prieš Lietuvą, 2014). Pareiškėja, prašydama atnaujinti teismo procesą, teigė, kad termino yra nepraleidusi, nes nuo EŽTT sprendimo yra praėję mažiau nei 5 metai. LAT patenkino pareiškėjos prašymą ir civilinę bylą atnaujino.

Teismų praktikoje taip pat pasireiškė atvejų, kai yra kvestionuojamas 5 metų terminas esą per trumpas pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. spalio 30 d. sprendimas). Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pareiškė, kad tai yra nežybinga Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui, kadangi nėra tyrimo dalyko. Nagrinėdama šį individualų skundą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar kartą pabrėžė šios procedūros extraordinarų pobūdį. Tačiau įrodinėdamas nežybingumą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas rėmėsi LAT praktika, kurioje padarytos išimtis teismo proceso atnaujinimo naikinamojo termino. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 14 d. nutartį civilinėje byloje teismas nagrinėdamas bylą nusprendė, kad tokios aplinkybės kaip: „ginčo suma, jos kilmė, teismo sprendimo priverstinio vykdymo terminų klausimas ir kt.“ gali būti priežastis atnaujinti teismo procesą.

Galime matyti aktyvaus teismo pavyzdį, kuris remdamasis teisingumo principu sukūrė naują teismo precedentą. Susidūrus su neįtikėtina, išskirtine teisine situacija leidžiama atnaujinti procesą suėjus 5 metų naikinamajam terminui nesant EŽTT sprendimo. Taigi, nėra ginčo dalyko, LAT savarankiškai išsprendė, teigdamas, kad teismai turi vykdyti teisingumą ir tik tos sprendimas atitinka teisingumo reikalavimą, kuris eina tiesiogiai iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str., tiesiogiai taikomo akto. Teismas kiekvienoje situacijoje įvertindamas visas aplinkybes turi priimti teisingiausią sprendimą, šiuo atveju teismas taip pat turėjo pasverti teisės ginamas vertybes ir elgtis atitinkamai kaip yra reikalaujama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje – vykdyti teisingumą. Teismas aiškino teisę remdamasis bylos sprendimui priimti reikalingais įstatymais ir teismų jurisprudencija, nenukrypdamas nuo savo kompetencijų ribų.

Įstatymo leidėjas taip pat praplėtė bylos atnaujinimo galimybes, įteisindamas teismo proceso atnaujinimo pagrindą dėl Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto (toliau – ir JT Žmogaus teisių komitetas) išvadų, kai yra konstatuojamas Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (toliau – ir TPPTP) nustatytas teisės pažeidimas. Bylos atnaujinimas dėl JT Žmogaus teisių komiteto nustatytų pažeidimų ABTĮ įteisintas 2020 m. ir teisės mokslininkų

buvo įvertintas kaip tinkamas ir rekomenduotinas įstatymo leidėjo žingsnis (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo..., 2020). Pavyzdžiui, D. Jočienės nuomone, ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p. turi būti vertinamas itin pozityviai, įstatymų leidėjas savarankiškai inicijavo veiksmingą priemonių įgyvendinimą kaip nacionaliniu lygmeniu efektyviai ginti žmogaus teises (Jočiene, 2020, p. 131). Taigi, gerbiami tarptautiniai įsipareigojimai. Atnaujinimas šiuo pagrindu jau yra galimas pagal BPK 456 str. ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) 658 str. (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015). Šiuo argumentu bei *pacta sunt servanda* principu buvo remtasi ir aiškinamajame rašte² – įsigaliojusi tarptautinė sutartis yra privaloma, pabrėžiama būtinybė tinkamam prisiimtų sutarties sąlygų įgyvendinimui nacionalinėje teisėje. Kol kas galime tik spėti ar toks pakeitimas atsiras ir CPK kaip vienas iš pagrindų atnaujinti teismo procesą, tačiau kol kas tokio savarankiško atnaujinimo pagrindo neturime.

Nors atnaujinimo galimybė neseniai įteisinta, tačiau LVAT praktikoje turime jau išskirtinį atvejį dėl atnaujinimo šiuo pagrindu: Jagminas prieš Lietuvą (2019). Byloje Jagminas prieš Lietuvą JT žmogaus teisių komitetas konstatavo TPPTP 25 str. c punkto pažeidimą. Pareiškėjas pateikė prašymą atnaujinti procesą LVAT ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p. pagrindu, kai yra priimamas EŽTT sprendimas dėl žmogaus teisių pažeidimo (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. lapkričio 11 d. nutartis administracinėje byloje). Pripažinus, kad šiuo pagrindu bylos atnaujinti nėra galimybės, kreiptasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, su klausimu ar galimybės atnaujinti proceso po JT žmogaus teisių komitete nenumatymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. gruodžio 11 d. nutartis administracinėje byloje). Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui prašymo nagrinėti neteko, nes teisinis reguliavimas buvo pakeistas ir ABTĮ atsirado naujas pagrindas atnaujinti procesą administracinėje byloje, t. y. ABTĮ 156 str. 2 d. 1 p. buvo papildytas nuostata, kad proceso atnaujinimo pagrindas gali būti ne tik EŽTT sprendimas, bet ir JT Žmogaus teisių komiteto išvada, kai buvo pripažintas TPPTP pažeidimas.

Tačiau byloje Jagminas prieš Lietuvą prieš kreipiantis į JT Žmogaus teisių komitetą, pareiškėjas teikė prašymą atnaujinti bylą ir tuo pagrindu, kad Lietuvos Respublikos

² Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/6c481d00531711eaac56f6e40072e018/format/OO3_ODT/

Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą, kuriame teigiama, kad Lietuvos Respublikos Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir būtent tos nuostatos, kurios buvo pagrindas priimti sprendimą byloje (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 5 d. nutartis administracinėje byloje). LVAT atnaujinti administracinę bylą atsisakė, teigdamas, kad tam nėra pagrindo. LVAT nurodė, kad po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo egzistuoja legislatyvinė omissija, tačiau nagrinėdamas 2010 m. spalio 4 d. administracinę bylą ėmėsi visų įmanomų veiksmų šiai spragai užpildyti ir sprendimas buvo individualizuotas, todėl teisingas. Taigi, Teismas nematė pagrindo atnaujinti proceso ir suardyti įsigaliojusios teisinės taikos. Procesas buvo atnaujintas tik JT žmogaus teisių komitetui priėmus išvada apie TPPTP pažeidimą.

L. Šaltinytė straipsnyje „Teisiniai iššūkiai įgyvendinant JT žmogaus teisių komiteto išvadą byloje Jagminas prieš Lietuvą“ teigia, kad sprendžiant dėl administracinės bylos atnaujinimo po JT žmogaus teisių komiteto išvados, jos nuomone, kolegija, nagrinėjusi klausimą dėl proceso atnaujinimo, ir kolegija, nagrinėjusi bylą po proceso atnaujinimo, nagrinėjimo ribas suprato skirtingai. Autorė taip pat teigia, kad galime kalbėti ir apie naują teisės į teisingą teismą pažeidimą (Šaltinytė, 2021, p. 177). Nors procesas administracinėje byloje buvo atnaujintas, 2010 m. spalio 4 d. sprendimas administracinėje byloje buvo nepakeistas. LVAT kolegija nusprendė priešingai nei kolegija, tirianti dėl teismo proceso atnaujinimo ir konstatavo, kad JT žmogaus teisių komitetas klydo (Šaltinytė, 2021, p. 177). Vertinant teismo poziciją iš pagarbos *res iudicata* principo turiniui, turime situaciją, kai iš vienos pusės LVAT išlaikė jau sukurtą teisinį stabilumą. Nutartyje LVAT taip pat pabrėžė teisinio tikrumo ir *res iudicata* principo svarbą. Tačiau LVAT, konstatuodamas, kad JT žmogaus teisių komitetas „klydo“, galimai nesilaikė savo įsipareigojimų pagal TPPTP 2 str. 3 d. (Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 1966).

Šiuo metu taip pat yra pateikta peticija dėl galimo teisės kreiptis į teismą pažeidimo, t. y. dėl EŽTK 6 str. 1 d. (Ruminas prieš Lietuvą, 2023). Pagal pareiškėjo pateiktą individualų skundą 2021 m. kovo 19 str. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad išlaidų advokatų paslaugoms apmokėti tvarką reglamentuojanti nuostata prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas). Minėtame Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime pareiškėjas prašė iširti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijai neprieštaravo Lietuvos Respublikos

administracinių teisės pažeidimų kodeksas (toliau – ir ATPK) 302¹ str.³ tiek, kiek jame nebuvo nustatyta, kad asmuo, dėl kurio priimtas teismo sprendimas nutraukti administracinio teisės pažeidimo bylą nesant pažeidimo įvykio ar sudėties, turi teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad yra prieštaraujama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d., 31 str. 6 d., taip pat konstituciniam teisinės valstybės principui. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat atkreipė dėmesį į EŽTT jurisprudenciją – išaiškinimus byloje Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą (2020), kurioje buvo priimtas sprendimas dėl atsisakymo atlyginti bylinėjimosi išlaidas, patirtas administraciniame procese, kai paskirtos baudos buvo panaikintos kaip nepagrįstos ir pripažinta, kad nepriklausomai nuo šių bylinėjimosi išlaidų dydžio, buvo pažeista teisė kreiptis į teismą, taigi nustatytas ir EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimas.

Pareiškėjas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo pagrindu inicijavo teismo proceso atnaujinimą, tačiau LVAT tokio pareiškėjo prašymo netenkino. Nors šiuo metu galime tik prognozuoti, kokia bus EŽTT pozicija šiuo klausimu, pripažinus EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimą šis EŽTT sprendimas gali tapti svarbiu šaltiniu ateities Lietuvos teismų praktikai teismo proceso atnaujinimo taikymo kontekste.

Toliau magistro darbe bus siekiama atsakyti kaip byloje Varnienė prieš Lietuvą nacionalinis teismas stengėsi ištaisyti esamą galimai neteisingą padėti tarp šalių. Kaip jau buvo minėta, nagrinėjant teismo proceso atnaujinimo galimybę byloje teismas turi įvertinti ar proceso atnaujinimo pasekmės yra svarbesnės, santykių, kad bus pažeidžiama atkurta teisinė taika tarp proceso šalių. Šiuo atveju teismas nustatė, kad netinkamai aiškinamos ir taikomos materialinės teisės normos – ABTĮ 156 str. 2 d. 10 p. Šis proceso atnaujinimo pagrindas susideda iš trijų reikalavimų: 1) pateikiami įrodymai turi būti akivaizdūs, dėl jų neturėtų kilti papildomų abejonių; 2) padarytas materialinės teisės normų pažeidimas turi būti esminis; 3) šis pažeidimas turėjo turėti įtakos priimti sprendimą byloje. Paskutiniai du reikalavimai iš esmės reiškia ta patį, kad teisės aiškinimo ir taikymo klaida turėjo turėti lemiamą reikšmę priimti vieną ar kitą sprendimą byloje.

Tik įvertinus visas šias aplinkybes, mes galime atnaujinti procesą šiuo pagrindu. Šiam proceso atnaujinimo pagrindui teikiama griežti reikalavimai, priimtas teismo sprendimas turi prejudicinę reikšmę žemesnės instancijos teismams taip pat norint išlaikyti teismų sprendimų

³ 2010 m. lapkričio 18 d. redakcija

vientisumą ir nuoseklumą. Ypač kai teikiamas proceso atnaujinimas, praėjus ilgam laikui po sprendimo priėmimo. Pripažinus, kad buvo padarytas materialinės teisės normų pažeidimas, tai gali turėti įtakos ir keičiant nusistovėjusią teismų praktiką. Todėl turi būti taikomas itin atidus vertinimas norint atnaujinti teismo procesą šiuo pagrindu. Taip pat galima teigti, kad tai vienas iš pagrindų, kuris gali itin pažeisti pasitikėjimą teismais. Kaip konstatavo EŽTT byloje Gudmundur Andri Astradsson prieš Islandiją, teisinio tikrumo aspektas apskritai suponuoja pagarbą *res iudicata* principui, kuris padeda užtikrinti teismų sistemos stabilumą ir prisideda prie visuomenės pasitikėjimo teismais (Gudmundur Andri Astradsson prieš Islandiją, 2019). Dažnas atnaujinimas šiuo pagrindų reikštų, kad teismas galimai daro daug klaidų aiškindamas ir taikydamas teisės normas. Taip pat kad teismas yra prieštaringas pats sau ir nenuoseklus.

Įdomu tai, kad administracinėje teisėje šis pagrindas yra vienas iš dažniausių pagrindų, pagal kurį teikiami prašymai ir teikimai dėl proceso atnaujinimo. Pagal Infolex⁴ pateiktą medžiagą nuo 2015 m. iki dabar LVAT nagrinėtų bylų dėl teismo proceso atnaujinimo didžiąją dalį sudaro būtent dėl ABTĮ 156 str. 10 p. – esminis materialiosios teisės normų pažeidimas.

Vis dėlto reikia nepamiršti, kad administraciniame procese skirtingai nei bendrosios kompetencijos teismai, mes turime dvipakopę sistemą. E. Bilevičiūtė ir B. Pranevičienė nagrinėdamos administracinio proceso atnaujinimą konstituciniu požiūriu teigė, kad LVAT spręsdamas dėl proceso atnaujinimo atlieka ir privatinę kasacinę funkciją (Bilevičiūtė, Pranevičienė 2021, p. 478). Tačiau pateiktose išvadose pripažįstama, kad bet kokia daugkartinė pakartotinė bylos peržiūra, sprendimui jau įgijus *res iudicata*, nesuderinama su teisinio apibrėžtumo principu (Bilevičiūtė, Pranevičienė 2021, p. 481). Taigi taip pat prieštarauja iš EŽTK išvestiems principams.

Tęsiant Varnienė prieš Lietuvą nacionalinių teismų sprendimų nagrinėjimą, galime matyti, kad teisėjų kolegija nusprendė, kad šioje byloje teismo procesas yra būtinas ir atitinka numatytas šias sąlygas. LVAT netinkamai aiškino ir taikė Vyriausybės 2000 m. kovo 1 d. nutarimą Nr. 239 ir Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 13 str., todėl procesas turėjo būti atnaujinamas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje).

⁴ Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?Id=20&item=results&DataNuo=2015-071&DataIki=2023-1111&PaminetasAktas=23225&hPA=23225&Straipsnis=156&PaminetasAktasKur=16&Chng=1&order=1&desc=&sDalis=2&isskleista=1&#middle>

Pirmą kartą teisėjų kolegija nustatė, kad teisės į sklypą turėtų būti atnaujinta, argumentuodama, kad 1) suderinimas dėl sklypo grąžinimo pareiškėjai vyko prieš 2000 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 239 "Dėl valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo" priėmimą; 2) 2000 m. kovo 1 d. nutarime Nr. 239 "Dėl valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo" buvo nustatyti valstybinės reikšmės miško plotai Vilniuje, tačiau nenurodytos jų ribos. Antrą kartą teisėjų kolegija padarė kitokias išvadas: 1) Nuosavybės teisių atkūrimas turi vykti pagal tuo metu galiojančius įstatymus; 2) Pagal Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarimu Nr. 1154 patvirtintos Vilniaus apskrities valstybinės reikšmės miškų schemos ištrauką ginčijamas sklypas priklauso valstybinės reikšmės miškams (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje). LVAT praktikoje yra pateikiami pavyzdžiai kaip gali būti interpretuojamas esminis materialiosios teisės normų pažeidimas. Tam tikros aiškios teisės normos nuostatos „netaikymas, imperatyvios normos netaikymas, vienareikšmiškos teisės normos nuostatos prasmės išaiškinimas netinkamai“ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje). Taigi, LVAT konstatuoja, kad prieš tai bylą nagrinėjęs teismas neteisingai taikė ir aiškino materialines teises normas.

Galima vertinti, kad Varnienė prieš Lietuvą byloje EŽTK teikė didesnę pagarbą teisiniam stabilumui, apibrėžtumui ir teisėtam lūkesčių principui nei LVAT. E. Šileikis pastebi, kad aiškinant teisėtų lūkesčių principą, turima omenyje apie realias, galiojančias asmens teises⁵ (Šileikis, 2010, p. 236). Tokį aiškinimą palaiko EŽTT bandydamas atriboti iliuzines teises, nepagrįstas viltis, kurios nėra saugomas teisėtų lūkesčių principo (Šileikis, 2010, p. 236). Šiuo atveju EŽTT įvertino, jog pareiškėjos lūkesčiai buvo pagrįsti, tai nebuvo iliuzinės teisės, priimtas sprendimas turėjo *res iudicata* galią, todėl turėjo būti pagrįstai vykdomas.

Vis dėlto *res iudicata* principas pagal EŽTT yra išvedamas tiesiogiai iš EŽTK aiškinant 6 str. kartu su EŽTK preambule, tuo tarpu teismo proceso atnaujinimas nėra teisė eksplicitiškai ar ne įtvirtinta EŽTK, nėra pareigos šalims numatyti teismo proceso atnaujinimo instituto savo nacionalinėje teisėje. Proceso atnaujinimas nėra žmogaus teisė EŽTK prasme (Bilevičiūtė, Pranevičienė, 2021, p. 481). EŽTK 6 str. 1 d. kontekste galima analizuoti teismo proceso atnaujinimo instituto aiškinimą ir taikymą siejant su teismine gynyba, tačiau šalims nėra

⁵ Prieiga per internetą: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2010-319.pdf

būtinybės atnaujinto teismo procesą po EŽTT sprendimų. Šalis turi pareigą vykdyti EŽTT teismo sprendimą, tokiais būdais kurie neprieštaraus EŽTK principams.

Pavyzdžiui, EŽTT sprendime Gudmundur Andri Astradsson prieš Islandiją, EŽTT priminė EŽTK 46 str. nuostatas ir jų reikšmę dėl sprendimų vykdymo. Šalys yra įsipareigojusios pasirinkti atitinkamas bendrąsias ar individualias priemones, kurių turi būti imtasi norint ištaisyti esamo pažeidimo pasekmes. Tačiau EŽTT konstatavo, kad yra atitinkamos aplinkybės, kai EŽTT gali nurodyti kokių priemonių imtis, norint atitaisyti esamą pažeidimą. Tačiau egzistuoja tam tikro ribos, šiuo atveju ta riba būtų teisinio tikrumo principas. Gudmundur Andri Astradsson prieš Islandiją EŽTT konstatavo, kad net nustatęs pažeidimą teismas negali įpareigoti valstybės atnaujinti visas panašias bylas, kurios įvardijamos kaip įgijusios *res iudicata* pagal Islandijos nacionalinę teisę ir jos įstatymus. Skirtingai nei pavyzdžiui iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylanti pareiga, įstatymų leidėjui užtikrinti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų galima apskųsti aukštesnei instancijai bendrosios kompetencijos ar specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą (Abramavičius, 2009, p. 35).

Varnienė prieš Lietuvą EŽTT sprendime galime matyti, kad Vyriausybė tvirtina, jog proceso atnaujinimas negalėjo pažeisti *res iudicata* principo. Ir tai nebuvo antras bandymas iš naujo nagrinėti ginčą, tačiau matomas kaip bandymas, kuriuo siekiama ištaisyti teisės aktų aiškinimo ir taikymo klaidas, dėl kurių buvo priimtas neteisingas sprendimas. Argumentuojama, kad LVAT stengėsi išlaikyti tinkamą balansą tarp pareiškėjos interesų ir būtinybės teisingumo užtikrinimo, todėl neegzistuoja EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimas. Tačiau svarbu akcentuoti, kad LVAT yra išaiškinęs, jog ABTĮ 153 str. 2 d. 10 p. nenumato galimybės iš naujo vertinti faktinių bylos aplinkybių ir atnaujinti teismo procesą siejant su tam tikrų byloje buvusiu faktiniu bylos aplinkybių tyrimu ir įrodymų vertinimu (Lietuvos vyriausiojo teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. nutartis administracinėje byloje). Vien kitokia teisės normos interpretavimo galimybė, dar nesudaro pakankamų argumentų dėl ABTĮ 153 str. 2 d. 10 p. nurodyto atnaujinimo pagrindo. Nes tai sutrikdytų teismo sprendimo pagrindu susidariusių teisinių santykių stabilumą.

Vyriausybė nurodė, kad faktinės aplinkybės nebuvo tiriamos iš naujo, taigi neprieštaraus LVAT praktikai. Argumentuojama, kad buvo vertinamas tik teisingas teisės aktų taikymo klausimas. Bet ar tokiam Vyriausybės argumentavimui galima pritarti? EŽTT pozicija yra aiški ir vienareikšmė, pripažįstamas EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimas, nepateikiamos

prieštaraujančios teisėjų atskirosios nuomonės. Nors ir skirtingai nei Ryabykh prieš Rusiją (2003) byloje, pirmininko teikimo dėl proceso atnaujinimo buvo nustatytas apibrėžtas laikotarpis, beveik 2 metus privalomas sprendimas vykdytas nebuvo. O argumentai antro proceso metu buvo beveik identiški. Todėl teismo proceso atnaujinimas administracinėje byloje vertinamas kaip pakartotinis bandymas iš naujo vertinti tas pačias aplinkybės ir akivaizdus teisinio tikrumo ir pareiškėjos teisės į teismą pažeidimas.

Taigi byloje Varnienė prieš Lietuvą, nacionaliniai teismai stengėsi ištaisyti jų nuomonę egzistuojančią neteisybę, ką iš vienos pusės galime vertinti teigiamai. Negalime paneigti, kad iki teismo proceso atnaujinimo taip pat egzistavo teisinis neapibrėžtumas. LVAT sprendimas buvo nevykdomas, tačiau tai būtų vykdymo sprendimo nevykdymo pažeidimas, kuris tikrai nereikia būtinybės atnaujinti procesą byloje. Teismo proceso atnaujinimas buvo inicijuotas norint ištaisyti teismų klaidą, tačiau EŽTT nepritarė tokiems veiksams ir buvo konstatuotas EŽTK pažeidimas, nes Lietuvą neišlaikė tinkamos balanso tarp pareiškėjos interesų ir pareigos įgyvendinti teisingumą.

Taigi, analizuojant *res iudicata* principo įtaką teismų praktikoje, buvo prieita prie išvados, kad turime nuoseklią nacionalinių teismų praktiką, kurioje *res iudicata* principui teikiama išskirtinė reikšmė ir svarba. Taip pat iš tokiems iš teisinės valstybės principo išvestiems principams kaip teisinis tikrumas, teisinis stabilumas ir teisėti lūkesčiai. Vis dėlto, nagrinėjant teismo proceso atnaujinimo instituto galimybes, jo veikimą Lietuvos teisėje doktrininio požiūriu ir teismų praktikoje mes negalime ignoruoti tendencijos pagal kurią teismų proceso atnaujinimo galimybės yra plečiamos. Ne tik įstatymo leidėjo pagalba. Turime ne vieną pavyzdį, kaip teismai ėmėsi iniciatyvos, kaip jų nuomonę turėtų būti aiškinami tam tikros teismo proceso atnaujinimo procedūros. Tai teismai, kurie remdamiesi tokiais principais kaip teisingumo, protingumo, sąžiningumo, aktyviai įsitraukia į teisėkūros procesą. Papildomas teismo proceso atnaujinimo pagrindų sąrašas, plečiamai aiškinama teismo proceso atnaujinimas po EŽTT bylų. Tačiau ar tokia tendencija reiškia, kad yra netenkama teismo proceso atnaujinimo kaip išskirtinio peržiūrėjimo procedūros, jo ekstraordinaraus pobūdžio? Magistro autorės nuomonė su tuo sutikti tikrai negalima. *Res iudicata* principas ir toliau plačiai aptarinėjimas teisės doktrinoje, argumentuojama jo svarba kaip buvo nurodyta pirmoje magistro dalyje. Teismų praktikoje yra tendencingai cituojama EŽTT praktiką pagal kurią teisinis tikrumo principas yra išvedamas iš EŽTK 6 str. ir EŽTK preambulės. Taip pat tokie pavyzdžiai, kaip Jagminas prieš Lietuvą. Teismų praktikoje akcentuojama procedūrinių

reikalavimų svarbą, terminų laikymasis ir kt. Tačiau šalia procedūrinių pažeidimų, teisinio stabilumo išlaikymas yra vis dar aktualus argumentas, dėl kurio teismo procesai nėra atnaujinimas. Vis dėlto, negalima paneigti išvados, kad teismai sprenddami kaip subalansuoti teisingą sprendimo priėmimo byloje ir *res iudicata* principą, taip pat turi teikti pirmenybę teisingam bylos išsprendimui. Materialios tiesos išaiškinimui, ko pasėkoje teismo procesas yra atnaujinamas. O tokie principai kaip *res iudicata* ir kitos šio principo ginamos vertybės yra dalinai pažeidžiami. Taip pat akcentuotina, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, jeigu teismo proceso atnaujinimo institutas yra veikiantis ir galiojantis, negalime neproporcingai riboti šia galimybe pasinaudoti.

IŠVADOS

1. Įsiteisėjus teismo sprendimui ir jam įgijus *res iudicata* galią, yra saugomos tokios vertybės kaip teisinis stabilumas, teisinis apibrėžtumas, teisinis tikrumas ir kt. *Res iudicata* principas garantuoja teismų autoritetą, kadangi visuomenė yra suinteresuota, kad teismo proceso nesitęstų amžinai. *Res iudicata* principas yra vienas iš teismo proceso pabaigos elementų ir glaudžiai susijęs su įsiteisėjusio teismo privalomumo principu.
2. Teismo proceso atnaujinimo institutas yra ekstraordinarinio pobūdžio procedūra, paskutinė sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma. Teismo proceso atnaujinimas reiškia įvairias papildomas sąnaudas, todėl gali būti pažeidžiami ne tik tokie principai kaip teisinis stabilumas, teisinis apibrėžtumas, tačiau ir ekonomiškumo, koncentruotumo. Kai išaiškėja tam tikros teisinės ar faktinės aplinkybės, gali susidaryti situacija, kada įsiteisėjusiu teismo sprendimu nebuvo įvykdytas teisingumas, todėl įstatymų leidėjas įtvirtino teismo proceso atnaujinimo institutą kaip *res iudicata* principo išimtį, kad proceso dalyviai galėtų apginti jų pažeistas teises ir interesus.
3. Nepagrįstai negali būti ardoma sukurta teisinė taika tarp ginčo šalių, todėl sprendžiant dėl teismo proceso atnaujinimo, turi būti išsamiai vertinamos visos šiai procedūrai keliamos sąlygos. Reikalinga vertinti, ar atnaujinus teismo procesą užtikrinamas didesnis gėris nei pagarba teisiniam stabilumui ir kitoms *res iudicata* principu ginamoms vertybėms.
4. Teismų praktikoje yra pripažįstama, kad *res iudicata* principu ir teisės proceso atnaujinimo institutu yra saugomi tam tikri interesai, tai reiškia teismo pareigą ieškoti vertybių pusiausvyros ir atitinkamai nesuabsoliutinti *res iudicata* galios, kai teismo proceso atnaujinimo procedūra yra tinkamai pagrįsta.
5. Teismo proceso atnaujinimo galimybės yra plečiamos įstatymo leidėjo ir aktyvių teismų iniciatyva, tačiau *res iudicata* principo svarba neprarandama ir toliau akcentuojama teismų praktikoje. Nacionalinių teismų praktikoje pripažįstama, jog *res iudicata* galią įgijęs teismo sprendimo privalomumas yra konstitucinė vertybė. Todėl teismas proceso atnaujinimą taiko ypač atsargiai išsamiai vertindamas, ar egzistuoja visos materialinės ir procesinės sąlygos bei pagrindai. Teismas analizuodamas teismo proceso atnaujinimo galimybės visų pirmą akcentuoja *res iudicata* principo aktualumą

teisinėje sistemoje ir tik tada sprendžią ar nukrypimas nuo šio principo yra pakankamai pagrįstas. Ar egzistuoja esminės, įtikinamojo pobūdžio aplinkybės.

6. Byloje Varnienė prieš Lietuvą yra konstatuota, kad nacionaliniai teismai tinkamai netaikė teismo proceso atnaujinimo instituto ir pažeidė *res iudicata* principą. EŽTT praktikoje *res iudicata* principui yra teikiama išskirtinė reikšmė, kas taip pat atsispindi Varnienė prieš Lietuvą sprendime. *Res iudicata* principo apsauga yra išvedama tiesiogiai iš EŽTK 6 str. 1 d. ir EŽTK preambulės, todėl EŽTT nepripažįsta pernelyg lankstaus požiūrio nukrypstant nuo šio principo. Lietuva neapgynė savo pozicijos, kad teismo proceso atnaujinimas buvo pagrįstas norint įgyvendinti teisingumą, o vertino kaip kitos šalies pakartotinį bandymą vertinti tas pačias aplinkybes antrą kartą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). Valstybės žinios, Nr. 77-3288.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). Valstybės žinios, 2000, 96-3016.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija(1992). Valstybės Žinios, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas(1999). Valstybės žinios, Nr. 13-308.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas(2002). Valstybės žinios, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios, Nr. 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, Nr. 11216.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas(2016). TAR, Nr. 26956.
9. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas (2020). TAR, Nr. 15516

Teismų praktika:

10. Brumarescu prieš Rumuniją [EŽTT], Nr. 28342/95, [1999-10-28].
ECLI:CE:ECHR:1999:1028 JUD002834295.
11. Ryabikh prieš Rusiją [EŽTT], Nr. 52854/99, [2003-07-24].
ECLI:CE:ECHR:2003:0724 JUD005285499.
12. Lenskaya prieš Rusiją [EŽTT], Nr. 28730/03, [2009-01-29].
ECLI:CE:ECHR:2009:0129JUD002873003.
13. Sutyazhnik prieš Rusiją [EŽTT], Nr. 8269/02, [2009-07-23].
ECLI:CE:ECHR:2009:0723 JUD000826902.
14. Esertas prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 50208/06, [2012-05-31].
ECLI:CE:ECHR:2012:0531 JUD005020806
15. Varnienė prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 42916/04, [2013-11-12].
ECLI:CE:ECHR:2013:1112 JUD004291604.

16. Tumeliai prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 25545/14, [2018-01-09].
ECLI:CE:ECHR:2018:0109 JUD002554514.
17. Gudmundur Andri Astradsson prieš Islandiją [EŽTT], Nr. 26374/18, [2019-03-12].
ECLI:CE:ECHR:2019:0312JUD002637418.
18. Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 14620/18, [2020-02-18].
ECLI:CE:ECHR:2020:0218JUD007357917.
19. Gančo prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 42168/19 2021, [2021-07-13].
ECLI:CE:ECHR:2021:0713JUD004216819
20. Gražulevičiūtė prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 53176/17, [2021-12-14].
ECLI:CE:ECHR:2021:1214JUD005317617.
21. Ruminas prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 3181/22, [2023-03-07].
22. Jagminas prieš Lietuvą [Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas], Nr. 2670/2015,
[2019-07-24].
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas.
Valstybės žinios, Nr. 15-315.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas. TAR,
Nr. 4467.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2020 m. spalio 30 d. sprendimas, Nr.
KT186-A-S172/2020.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. TAR, Nr.
5546.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2022 m. vasario 10 d. nutarimas. TAR,
2022-02-10, Nr. 2427.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr.
3K-3-233/2004.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr.
3K-7-173/2010.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-
3-192/2011.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-
3-276/2012.

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-282/2012.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-31/2014.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2014.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.
36. Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-335-313/2015.
37. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-347-915/2015.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-227-219/2015.
39. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-915/2018.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-915/2018.
41. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-167-969/2020.
42. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P2- 42/2004.
43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A3-438-04.
44. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-492-245-11.
45. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-146-17/2012.
46. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-822-31-14.
47. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-29-662/2018.

48. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. gruodžio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-94-575/2019.
49. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. kovo 26 d. d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-14-415/2020.
50. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. lapkričio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P-10-575/2020.
51. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eP-83-602-2021.

Specialioji literatūra:

52. Abramavičius, A. (2009). Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija, Nr. 3 (117)*, 21-40.
53. Bilevičiūtė, E. ir Pranevičienė, B. (2021). Administracinio proceso atnaujinimo instituto tam tikrų ypatumų vertinimas konstituciniu požiūriu. A. Tvaronavičienė, J. et al., *Konstitucija ir teisinė sistema*. (pp. 471-496). Mykolo Romerio universitetas.
54. Bolzanas, D. (2010). Kai kurie proceso atnaujinimo civilinėse bylose klausimai. In *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste : mokslinių straipsnių rinkinys* (pp. 137-148). Mykolo Romerio universitetas.
55. Bruskinė, N. (2019) "Proceso atnaujinimas po EŽTT sprendimų bylose prieš Lietuvą," *Teisė*, 113, pp. 27–49.
56. Driukas, A. ir Valančius, V. (2009) *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras.
57. Gusarov, C. and Terekhov, V. (2019) "Finality of judgments in civil cases and related considerations: the experience of Ukraine and Lithuania," *Access to justice in Eastern Europe*, (4), pp. 6–29.
58. Lastauskienė, G. et al. (2020) *Teisės teorija: Vilniaus universiteto vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (Vilniaus universiteto vadovėlių ir mokomosios teisės srities literatūros serija ; 6).
59. Laužikas, E., Mikelėnas, V. ir Nekrošius, V. (2005) *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia.
60. Lukšytė, R. (2005) Materialiosios tiesos nustatymas - kaip viena iš proceso atnaujinimo funkcijų. *Jurisprudencija Nr. 77(69)*; 24–32.

61. Murauskas, D. (2015) Instrumentalizmas teismų sprendimuose: argumentavimas įvertinus socialinius padarinius: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: [Vilniaus universitetas].
62. Nekrošius, V. (2002) Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės: [monografija]. Vilnius: Justitia.
63. Nekrošius, V. (2005) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia.
64. Neuhaus, P. H. (1963) Legal Certainty versus Equity in the Conflict of Laws, 28 Law and Contemporary Problems 795-807.
65. Praneviciene, B. and Mikalauskaite-Sostakiene, K. (2012) “Guarantee of Principles of Legitimate Expectations, Legal Certainty and Legal Security in the Territorial Planning Process,” *Jurisprudencija Nr.19(2)*, pp. *Jurisprudencija, 2012, Vol.19 (2)*.
66. Praneviciene, B. and Ruibytė, L. (2009) “Problems of the implementation of the principles of legitimate expectations, legal certainty and legal safety in the sphere of higher education.“ *Baltic journal of law & politics*. Kaunas; Warsaw: Vytautas Magnus University; Versita, 2009, vol. 2, Nr. 2, 56-73.
67. Pūraitė Andrikienė, D. (2022) Lietuvoje įtvirtintas konstitucinio skundo institutas kaip žmogaus teisių apsaugos įrankis: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
68. Raščiukevičius, O. (2015) Teisės akto, kuriuo pagrįstas teismo sprendimas, pripažinimas antikonstituciniu kaip pagrindas atnaujinti civilinį procesą. Teisės apžvalga, (1), pp. 159–202.
69. Šaltinytė, L. (2021). Teisiniai iššūkiai įgyvendinant Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto išvadą byloje Jagminas prieš Lietuvą. Lietuvos teisė: esminiai pokyčiai, 168-178.
70. Šileikis, E. (2010) “Teisėtų lūkesčių principas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija,” *Konstitucinė jurisprudencija*, (3), pp. 236–255. Prieiga per internetą: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2010-319.pdf [žiūrėta: 2023 spalio 10 d.].
71. Vėlyvis, S. ir Bolzanas, D. (2009). Užbaigta byla kaip proceso atnaujinimo civilinėje byloje sąlyga. *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 2, 246-262.

Kiti šaltiniai:

72. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 165 straipsnio pakeitimo.

[https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/6c481d00531711eaac56f6e40072e018/format/OO3_ODT/)

[seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/6c481d00531711eaac56f6e40072e018/format/OO3_ODT/](https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/6c481d00531711eaac56f6e40072e018/format/OO3_ODT/) [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 13 d.].

73. [https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?Id=20&item=results&DataNuo=2015-07-1&DataIki=2023-11-](https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?Id=20&item=results&DataNuo=2015-07-1&DataIki=2023-11-11&PaminetasAktas=23225&hPA=23225&Straipsnis=156&PaminetasAktasKur=16&Chng=1&order=1&desc=1&sDalis=2&isskleista=1&#middle)

[11&PaminetasAktas=23225&hPA=23225&Straipsnis=156&PaminetasAktasKur=16&Chng=1&order=1&desc=1&sDalis=2&isskleista=1&#middle](https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?Id=20&item=results&DataNuo=2015-07-1&DataIki=2023-11-11&PaminetasAktas=23225&hPA=23225&Straipsnis=156&PaminetasAktasKur=16&Chng=1&order=1&desc=1&sDalis=2&isskleista=1&#middle) [žiūrėta 2023 m. lapkričio 11 d.].

SANTRAUKA

Teismo proceso atnaujinimas ir *res iudicata* principas: atvejo studija

Aurėja Žalaitė

Magistro darbe analizuojamas *res iudicata* principas ir teismo proceso atnaujinimo institutas. Pirmoje dalyje yra atskleidžiama *res iudicata* ir teismo atnaujinimo proceso sampratos, jų tarpusavio sąveika, analizuojama įvairi teisės mokslininkų literatūra, knygos, straipsniai ir kitos publikacijos. Tiriama *res iudicata* principo svarba, ištakos ir taikymo ribos taip pat analizuojama teismo proceso atnaujinimo proceso ekstraordinarinis požiūris.

Antroje dalyje yra analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Europos žmogaus teisių teismo ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto praktika, kurioje atsispindi teismo proceso atnaujinimo ir *res iudicata* principo santykis. Įrodomas *res iudicata* principo aktualumas teismų praktikoje. Nagrinėjama kaip *res iudicata* principas riboja teismo proceso atnaujinimo instituto taikymą. Analizuojamos teismo proceso atnaujinimo instituto tendencijos, plečiant šio instituto taikymą teismų praktikoje ir įstatymų leidyboje. Pateikta Varnienė prieš Lietuvą bylos analizė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. teisės į teisminę gynybą kontekste, kai Europos žmogaus teismas konstatavo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimą. Taip pat analizuojant temai aktualias bylas atskleidžiama kaip Teismai priimdami sprendimus, turi ieškoti pusiausvyros tarp *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo ginamų vertybių. Vertinamas teismų praktikoje atsispindintis *res iudicata* principo ir teismo proceso atnaujinimo ryšys.

SUMMARY

Re-Opening of the Court Procedure and Res Iudicata Principle: the Case Study

Aurėja Žalaitė

The Master's thesis analyses the principle of res iudicata and the institute of re-opening of court proceedings. The first part of the paper explains the concepts of res iudicata and the re-opening of the proceedings, their interaction, and analyses various legal literature, books, articles and other publications. The importance, origins and limits of the application of the principle of res iudicata are explored, as well as the extra-ordinary approach of the re-opening of proceedings.

The second part analyses the case law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the Supreme Court of Lithuania, the Supreme Administrative Court of Lithuania, the European Court of Human Rights and the United Nations Human Rights Committee, which reflects the relationship between the re-opening of judicial proceedings and the principle of res iudicata. The relevance of the principle of res iudicata in case law is demonstrated. It examines how the principle of res iudicata limits the application of the institution of resumption of proceedings. Analyses the trends in the institution of reopening of court proceedings, expanding its application in case law and legislation. An analysis of the case of Varnienė v. Lithuania in the context of the right to a judicial remedy under Article 6(1) of the European Convention on Human Rights, where the European Court of Human Rights found a violation of the European Convention on Human Rights. The analysis of cases relevant to the topic also reveals how the Courts, in their decision-making process, have to strike a balance between the principle of res iudicata and the values protected by the re-opening of court proceedings. The relationship between the principle of res iudicata and the resumption of proceedings, as reflected in case law, is assessed.